

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

**«Географія. 6-9 класи»
для закладів загальної середньої освіти**

(авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.)

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

(наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)
(у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143)

Галузь: природнича.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У курсах географії для 6-9 класів (6 клас «Планета Земля», 7 клас «Материки та океани», 8 клас «Україна у світі: природа, населення», 9 клас «Україна у світовій економіці») комплексно реалізуються завдання природничої освітньої галузі, яка включає, окрім географії, такі навчальні предмети: біологію, екологію, фізику, астрономію, хімію, що поєднані між собою різними видами інтеграції (тематична, процесуальна). Для розв'язання учнями / ученицями практичних завдань у життєвих ситуаціях залучаються очікувані результати з інших освітніх галузей, насамперед з громадянської та історичної, мовно-літературної, математичної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної тощо.

ВИКОРИСТАННЯ ЗМІСТОВИХ СКЛАДНИКІВ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ У МОДЕЛЬНІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ПРОГРАМІ З ГЕОГРАФІЇ (6-9 класи)

Розділи	Змістові складники природничої освітньої галузі	Інші освітні галузі
6 клас «ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ»		
Розділ I. ВСТУП ДО ГЕОГРАФІЇ	географічний, астрономічний	громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна, інформатична
Розділ II. СПОСОБИ ЗОБРАЖЕННЯ ЗЕМЛІ	географічний, фізичний, астрономічний	математична, інформатична, мовно-літературна, мистецька
Розділ III. ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ	географічний, біологічний, фізичний, хімічний, астрономічний	соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, математична, інформатична, мовно-літературна, мистецька
7 клас «МАТЕРИКИ ТА ОКЕАНИ»		
ВСТУП	географічний	громадянська та історична
Розділ I. ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДИ МАТЕРИКІВ	географічний, фізичний, біологічний, астрономічний	математична, мистецька
Розділ II-IV. МАТЕРИКИ ТРОПІЧНИХ ШИРОТ. ПОЛЯРНИЙ МАТЕРИК. МАТЕРИКИ ПІВНІЧНОЇ ПІВКУЛІ	географічний, біологічний, фізичний	математична, громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна, інформатична, мовно-літературна
Розділ V. ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДИ ОКЕАНІВ	географічний, фізичний, біологічний, хімічний	математична, громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна, інформатична
8 клас «УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ»		
ВСТУП	географічний	громадянська та історична
Розділ I. КАРТОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	географічний	математична, інформатична, мистецька

Розділи	Змістові складники природничої освітньої галузі	Інші освітні галузі
Розділ II. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ	географічний, астрономічний	громадянська та історична, математична, мовно-літературна
Розділ III. ПРИРОДА УКРАЇНИ	географічний, фізичний, біологічний, хімічний, астрономічний	інформатична, громадянська та історична, технологічна, мовно-літературна, мистецька
Розділ IV. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ	географічний	громадянська та історична, математична, мовно-літературна, інформатична
Розділ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ РІДНОГО КРАЮ	географічний, біологічний	громадянська та історична, мовно-літературна, соціальна і здоров'язбережувальна
9 клас «УКРАЇНА У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ»		
ВСТУП	географічний	громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна
Розділ I. НАЦІОНАЛЬНА ТА СВІТОВА ЕКОНОМІКА	географічний	громадянська та історична, технологічна, математична
Розділи II-IV. ПЕРВИННИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ. ВТОРИННИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ. ТРЕТИННИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ	географічний, хімічний, біологічний	технологічна, громадянська та історична, математична, інформатична
Розділ V. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА	географічний, біологічний	громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна

Вивчення географії у 6-9 класах базується на здобутках школярів / школярок, які вони отримали в процесі опанування змісту інтегрованого предмета «Я досліджую світ» у 3-4 класах початкової школи. Запропонована модельна навчальна програма має логічні зв'язки з модельними програмами адаптаційного циклу для 5-6 класів, зокрема з інтегрованими курсами «Пізнаємо природу» та «Довкілля».

Метою курсів географії в 6-9 класах є особистісний розвиток учнів / учениць на основі формування цілісного сприйняття світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу та суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах взаємодії людини й природи, способи дослідницької діяльності, які характеризують здатність учнів / учениць розв'язувати практичні задачі.

Відповідно до визначеної мети передбачено реалізувати такі завдання:

- формувати у школярів / школярок дослідницькі уміння, опанувати доступні способи пізнання предметів і явищ природи та суспільного життя (практична робота, спостереження, моделювання, дослідження, проєкт, встановлення зв'язків і залежностей у природі та суспільстві, між станом довкілля та діяльністю людини, вимірювання, систематизація, класифікація, критична оцінка побаченого (почутого), вплив поведінки на здоров'я та безпеку);
- оволодіти умінням використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації та демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів / учениць на цій основі ключових компетентностей;

- розуміти та пояснювати основні географічні поняття, закономірності розвитку природних і суспільних процесів та явищ, взаємозв'язки між природними компонентами, населенням і господарством різних територій світу й України, усвідомлювати наслідки природокористування та зміни навколишнього середовища;
- розвивати ціннісне ставлення до природи та її пізнання, толерантність у соціальній комунікації, інші соціальні навички у взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;
- виховувати активну громадянську позицію та патріотичне ставлення до пізнання природи свого краю і України;
- створити умови для самовираження та самореалізації учнів / учениць у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості;
- виховувати екологічну культуру, національну свідомість, толерантне ставлення до інших народів, повагу до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу;
- формувати здатність і готовність до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;
- розвивати пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності учнів / учениць у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного пошуку й здобуття нових знань із географії.

У процесі вивчення курсів географії в 6-9 класах комплексно реалізуються всі ключові компетентності базової школи. Особливу увагу приділено розвитку компетентностей у галузі природничих наук, що передбачає: формування наукового світогляду; здатність застосовувати відповідні наукові знання для пояснення природних процесів і явищ; набуття досвіду дослідження природи та формулювання узагальнень і висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін у природі, зумовлених діяльністю людини, та їх можливих наслідків.

У процесі вивчення географії в 6-9 класах відбувається розвиток особистості учня / учениці та формування у них ключових компетентностей і наскрізних умінь відповідно до статті 12 Закону України «Про освіту», а саме:

1. Вільне володіння державною мовою.

2. Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами (уміння використовувати україномовні джерела (джерела рідною мовою) для здобуття інформації природничого змісту; тлумачити інформацію природничого змісту, описувати в усній чи письмовій формі та аналізувати дослідження мовою природничих наук чітко, лаконічно і зрозуміло; формулювати питання, думку, аргументувати, доводити правильність тверджень і суджень; ефективно комунікувати в групі в процесі обговорення й розв'язання проблем; інтерпретувати інформацію, подану в схемах, таблицях, діаграмах, графіках тощо; поповнювати словниковий запас науковою термінологією українською мовою (рідною мовою)).

3. Математична компетентність (уміння оперувати математичними поняттями й величинами під час характеристики природних об'єктів, процесів та явищ; розв'язувати проблеми природничого змісту за допомогою математичних методів; аналізувати та будувати таблиці, діаграми, графіки тощо).

4. Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій (уміння здійснювати вимірювання, фіксувати результати, класифікувати об'єкти, явища природи; характеризувати об'єкти, пояснювати природні явища з використанням мови природничих наук і наукової термінології; виявляти дослідницькі проблеми, досліджувати природу самостійно чи в групі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, презентувати результати досліджень; використовувати наукові знання, здобутки техніки й технологій для розв'язання проблем).

5. Інноваційність (уміння генерувати та втілювати нові ідеї в моделях, розробках, проєктах; підтримувати конструктивні ідеї інших осіб).

6. Екологічна компетентність (уміння визначати та аналізувати проблеми довкілля; відповідально та ощадно використовувати природні ресурси, прогнозувати екологічні наслідки результатів діяльності людини).

7. Інформаційно-комунікаційна компетентність (уміння знаходити, обробляти, зберігати інформацію природничого змісту, перетворювати її з одного виду на інший з використанням інформаційно-комунікаційних технологій).

8. Навчання впродовж життя (уміння визначати цілі навчальної діяльності, способи й засоби їх досягнення; планувати та організовувати навчально-пізнавальну діяльність під час досліджень чи розв'язання проблем).

9. Громадянські та соціальні компетентності (уміння поширювати важливу для суспільства інформацію природничого змісту; брати участь у розв'язанні локальних проблем довкілля і залучати до цього інших; співпрацювати в групі під час розв'язання проблем, досліджень природи, реалізації проєктів; надавати перевагу здоровому способу життя).

10. Культурна компетентність (уміння застосовувати досягнення природничих наук і технологій, технічних засобів для втілення творчих ідей).

11. Підприємливість та фінансова грамотність (уміння пояснювати значення заощадження природних ресурсів та необхідність їх збереження).

Структура курсів географії в 6-9 класах відповідає принципам наступності й послідовності у висвітленні основ географічних наук і враховує наявні зв'язки та залежності.

У змісті програми для 6 класу передбачено три розділи: «Вступ до географії», «Способи зображення Землі», «Оболонки Землі». Оболонки нашої планети з урахуванням наявних зв'язків розглядаються в такій послідовності: літосфера, атмосфера, гідросфера, біосфера, антропосфера.

Зміст програми для 7 класу включає 5 розділів: «Закономірності формування природи материків», «Материки тропічних широт», «Полярний материк», «Материки північної півкулі», «Закономірності формування природи океанів».

Програмою для 8 класу передбачено такі розділи: «Картографічні джерела інформації», «Географічний простір України», «Природа України», «Населення України та світу», «Природа та населення свого краю».

У змісті програми для 9 класу виокремлено п'ять розділів: «Національна та світова економіка», «Первинний сектор економіки», «Вторинний сектор економіки», «Третинний сектор економіки», «Глобальні проблеми людства».

Реалізація змісту модельної навчальної програми передбачає активне залучення учнів / учениць 6-9 класів до виконання різноманітних завдань дослідницького характеру: спостереження, моделювання, дослідження, практична робота, творчий проєкт, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей тощо.

Згідно з положеннями чинної Типової освітньої програми для 5-9 класів учитель / учителька має право самостійно обирати й формувати автономний спосіб подання змісту з освітніх галузей Державного стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити й можливості учнів / учениць (рівень навченості, актуальні потреби, мотиви, стан емоційного розвитку). Особливого значення в дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Це потребує постійного залучення учнів / учениць до обговорення життєвих ситуацій, аналізу проведених досліджень, запропонованих у групах і парах ідей, що сприятиме комунікації, прийняттю колективних рішень, розвитку критичного мислення. Освітній процес з географії в 6-9 класах організовується з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх індивідуальних потреб.

У рамках академічної свободи вчитель / вчителька на основі цієї модельної програми може змінювати в межах кожного класу послідовність вивчення розділів і тем, а також навчального матеріалу в межах теми; добирати види навчальної діяльності із запропонованого в програмі переліку, а також додавати свої; створювати на основі модельної власну навчальну програму, яка затверджується у визначеному базовими документами порядку. Учитель / учителька географії, враховуючи свої уподо-

бання, досвід і методичну систему роботи, обирає та вводить до власної навчальної програми із запропонованих у модельній програмі видів діяльності ті з них, які більше імпонують і які дозволяє реалізувати матеріально-технічна база відповідного закладу освіти.

Для опанування учнями / ученицями 6-9 класів навчального матеріалу з курсів географії комплексно застосовуються інноваційні засоби, форми, методи та прийоми навчання. Серед інтерактивних методів і форм перевагу слід надавати дидактичним іграм, а саме: квестам, вікторинам, рольовим сюжетним іграм, навчальним конференціям, диспутам тощо. Для проведення дослідів та моделювання об'єктів, процесів і явищ бажано використовувати елементи STEM-освіти. У процесі навчання необхідно надавати школярам / школяркам можливість презентувати перед однолітками результати власної творчої діяльності або спільної роботи в групі (презентації, есе, мініпроекти, плакати, фотозвіти, відеоролики тощо). Під час обговорення результатів освітньої діяльності учні / учениці вільно висловлюють свої припущення, ідеї та думки, аргументують власну позицію, діляться враженнями від прочитаного / почутого / побаченого. Запропоновані практичні роботи розраховані на певну частину навчального часу і можуть проводитися поетапно протягом кількох уроків. Результати практичних робіт не потребують обов'язкового оцінювання.

За умови дистанційного навчання (у періоди карантинних обмежень) використовуються відповідні засоби відеозв'язку та освітніх інтернет-платформ і сайтів, з якими педагог та учні / учениці мають досвід роботи. Сучасні можливості більшості з них дозволяють організувати результативну пошукову й дослідницьку діяльність учнів / учениць, застосувати якісні тематично відповідні відеофрагменти про об'єкти, процеси і явища, що вивчаються, ігрові форми навчання, тестову онлайн-перевірку здобутих результатів.

Оцінювання результатів навчання географії учнів / учениць 6-9 класів має бути спрямоване на ключові компетентності й наскрізні вміння та вимоги до обов'язкових результатів навчання в природничій освітній галузі, визначені Державним стандартом і відображені в очікуваних результатах змісту модельної програми, які передбачають, що учень / учениця: пізнає світ природи засобами наукового дослідження; опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту; усвідомлює закономірності природи, роль природничих наук у житті людини; відповідально поводить для забезпечення сталого розвитку суспільства; розвиває власне наукове мислення, набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами). Основними видами оцінювання результатів навчання учнів / учениць з курсів географії є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання.

Модельна навчальна програма

ГЕОГРАФІЯ

6 клас

ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Розділ I. ВСТУП ДО ГЕОГРАФІЇ		
Тема 1. Що вивчає географія		
<i>розуміє і пояснює, що вивчає географія як наука;</i> <i>усвідомлює значення географічних знань для життя та діяльності людини;</i> <i>ставить запитання про будову і властивості об'єктів природи, умови виникнення та перебігу природних явищ, їхні ознаки;</i> <i>розрізняє джерела географічної інформації за видами;</i> <i>здійснює самостійно / в групі пошук географічної інформації з різних джерел та визначає її корисність для себе;</i> <i>критично оцінює географічну інформацію, отриману з різних джерел;</i> <i>характеризує методи географічних досліджень.</i>	Географія як наука про Землю, її природу, населення, його господарську діяльність, взаємодію природи та людства. Значення географічних знань для життя та діяльності людини. Основні друковані та електронні джерела географічної інформації. Методи географічних досліджень.	Спостереження Організація власних географічних спостережень. Дослідження Значення географічних знань у сучасному світі. Навчальний проєкт Складання опису географічного об'єкта (за вибором) на основі аналізу різноманітних джерел географічної інформації. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самоцінювання.</i>
Тема 2. Як розвивалися знання про Землю		
<i>виявляє вміння і демонструє навички здійснювати дослідження, опрацьовувати інформацію, розв'язувати проблеми (індивідуально й у співпраці), що розглядаються в темі;</i> <i>має уявлення про розширення знань людини про нашу планету в давнину;</i> <i>усвідомлює значення навколосвітніх подорожей для пізнання Землі;</i> <i>взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі;</i> <i>розпізнає з допомогою вчителя / вчительки основні напрями сучасних географічних досліджень;</i>	Спостереження за природою та уявлення про Землю в давнину. Перші географічні карти. Розширення знань про планету внаслідок відкриття материків та океанів. Значення навколосвітніх подорожей для пізнання Землі. Основні напрями сучасних географічних досліджень.	Спостереження Спостереження за явищами природи своєї місцевості, фіксація та представлення результатів. Дослідження - Визначення ролі результатів видатних географічних відкриттів (у групі). - Порівняння сучасних карт зі стародавніми картами світу. Практична робота Складання таблиці «Етапи географічного пізнання Землі». Навчальні проєкти - Основні напрямки сучасних географічних досліджень. - Здійснення онлайн-подорожі до найцікавіших географічних об'єктів за допомогою віртуального глобуса «Планета Земля».

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
знаходить, збирає, зберігає, представляє, аналізує і узагальнює дані про географічні дослідження та відкриття; виявляє емоційно-ціннісне ставлення до власних географічних спостережень.		Імена видатних дослідників на географічній карті. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Розділ II. СПОСОБИ ЗОБРАЖЕННЯ ЗЕМЛІ		
Тема 1. Як можна зобразити Землю		
виявляє відмінності зображення форми Землі на глобусі та карті; складає план власної діяльності під час виконання групового завдання відповідно до своєї ролі в групі, добирає необхідні ресурси; виявляє уміння і демонструє навички здійснювати дослідження, опрацьовувати інформацію, розв'язувати проблеми (індивідуально й у співпраці), що розглядаються в темі; розрізняє зображення земної поверхні на аерофотознімку, космічному знімку, плані місцевості, топографічному плані, географічній карті, глобусі; має уявлення про масштаб та його види; розв'язує задачі з переведення одного виду масштабу в інший.	Форма Землі на глобусі та карті. Особливості зображення земної поверхні на аерофотознімку, космічному знімку, плані місцевості, топографічному плані, географічній карті, глобусі. Паперові та електронні картографічні зображення. Масштаб, його види.	Дослідження - Порівняння зображення земної поверхні на аерофотознімку, космічному знімку, плані місцевості, топографічному плані, географічній карті, глобусі. - Виявлення взаємодоповнюючої і/або суперечливої географічної інформації, представленої в одному або декількох джерелах. Практичні роботи - Розв'язування задач на визначення масштабу карт, переведення одного виду масштабу в інший. - Визначення відстаней між об'єктами на топографічному плані та географічній карті. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. План – надійний помічник орієнтування на місцевості		
виявляє уміння і демонструє навички здійснювати дослідження, опрацьовувати інформацію, розв'язувати проблеми (індивідуально й у співпраці), що розглядаються в темі; пояснює, що таке план місцевості, та називає його головні ознаки; розрізняє умовні знаки топографічних карт; розуміє, як визначити абсолютну та відносну висоти точок, напрямки за планом місцевості;	План місцевості, його ознаки. Умовні знаки плану місцевості. Визначення напрямків на плані. Поняття про азимут. Абсолютна та відносна висоти точок. Зображення нерівностей земної поверхні горизонталями. Орієнтування за планом місцевості. Плани міст.	Дослідження - За планом міста (на вибір учителя / учительки) визначення і опис положення окремих географічних об'єктів. - Визначення способів орієнтування на місцевості: їхні переваги та недоліки. Практичні роботи - Визначення напрямків на плані, абсолютної та відносної висоти точок, азимуту вказаних на плані об'єктів.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>усвідомлює</i> значення горизонталей для зображення нерівностей земної поверхні; <i>вміє</i> з допомогою вчителя / вчительки визначати азимут вказаних на плані об'єктів; <i>використовує</i> здобуті знання і набутий досвід для орієнтування за планом місцевості.		- Орієнтування за планом на місцевості. Навчальні проєкти - Складання плану своєї кімнати / будинку/ присадибної ділянки. - Можливості сучасних ІТ-технологій для орієнтування на місцевості та дослідження об'єктів земної поверхні (на вибір учня / учениці), їх аналіз та презентація результатів роботи. - Побудова маршруту від власного будинку до школи в Google maps. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Географічна карта – унікальний спосіб пізнання планети		
<i>розуміє та сприймає</i> карту як джерело інформації; <i>виокремлює</i> основні елементи карти та пояснює їхнє значення; <i>розрізняє</i> між собою загальногеографічні та тематичні карти; <i>використовує</i> картографічні онлайн-сервіси та онлайн-ресурси для організації власних географічних досліджень; <i>з'ясовує та пояснює</i> з допомогою вчителя / вчительки чи інших осіб значення сучасних картографічних зображень у житті людини; <i>аналізує</i> самостійно / в групі шкалу висот та глибин на географічних картах; <i>пояснює</i>, для чого позначена градусна сітка на географічній карті; <i>показує на карті</i> паралелі та меридіани; <i>визначає</i> з допомогою вчителя / вчительки географічну широту та географічну довготу позначених на карті об'єктів.	Географічні карти як джерело інформації та метод дослідження. Елементи географічної карти. Мова карти. Загальногеографічні та тематичні карти. Географічні атласи. Практичне використання карт та атласів. Фізична карта світу, півкуль, України. Шкала висот та глибин. Градусна сітка на географічній карті. Географічні координати.	Дослідження Відмінності плану місцевості та географічної карти Практичні роботи - Визначення географічної широти та географічної довготи позначених на карті об'єктів. - Визначення абсолютних і відносних висот та глибин географічних об'єктів з використанням шкали висот та глибин. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Розділ III. ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ		
Тема 1. Літосфера – кам'яний панцир планети		
має уявлення про внутрішню будову Землі, будову літосфери; визначає самостійно / в групі географічне розташування літосферних плит; розуміє причини руху літосферних плит, виникнення землетрусів, виверження вулканів та гейзерів на Землі; встановлює з допомогою вчителя / вчительки взаємозв'язки між явищами і процесами, що відбуваються у літосфері; знаходить і показує на картах вулкани (Етна, Везувій, Кіліманджаро, Мауна-Кеа), гори (Гімалаї, Альпи, Карпати, Кримські гори, Анди), рівнини (Амазонська низовина, плоскогір'я Декан, Східноєвропейська рівнина, Придніпровська височина, Придніпровська низовина); визначає самостійно або з допомогою вчителя / вчительки за фізичною картою географічні координати найвищих вершин світу та України; пояснює, як рельєф місцевості впливає на розміщення населення, спосіб життя та світогляд людей; використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання життєвої / навчальної проблеми – дотримання правил поведінки під час землетрусу, виверження вулкана, утворення зсуву; визначає за допомогою вчителя / вчительки особливості розміщення родовищ корисних копалин за запропонованими критеріями; ділиться враженнями від виконаного дослідження / проєкту; представляє результати дослідження картографічним способом, зокрема з використанням цифрових пристроїв.	Внутрішня будова Землі. Літосферні плити. Внутрішні процеси. Рухи літосферних плит, наслідки їхнього переміщення. Землетруси. Вулканізм. Гейзери. Сейсмічні пояси Землі. Зовнішні процеси: вивітрювання, робота поверхневих текучих вод, підземних вод, вітру, льодовиків. Мінерали, гірські породи. Корисні копалини. Рельєф суходолу. Рельєф дна Світового океану. Формування гір та рівнин, їхня різноманітність.	Спостереження • Спостереження за наслідками різних видів вивітрювання у своїй місцевості. • Спостереження за наслідками роботи поверхневих текучих вод у своїй місцевості. Дослідження • Чому під землею гаряче? • Моделювання руху літосферних плит. • Перегляд та обговорення відеофрагмента «Як відбувається виверження вулканів у різних країнах світу». • Моделювання виверження вулкана. • Складання пам'ятки щодо дій населення під час виверження вулканів, наближення землетрусу. • Складання опису елементів рельєфу за географічними картами. • Пошук інформації про використання ювелірного каміння (приклади для дослідження обирає учень / учениця або визначає вчитель / вчителька), її аналіз та презентація результатів роботи. Навчальна екскурсія в природу Ознайомлення з гірськими породами, мінералами та формами рельєфу своєї місцевості. Практична робота Нанесення на контурну карту елементів рельєфу, сейсмічних поясів Землі. Навчальні проєкти • Зміни елементів рельєфу своєї місцевості під впливом господарської діяльності людини. • Унікальні форми рельєфу на планеті.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		- Визначення шляхів заощадження корисних копалин у побуті. - Створення власної колекції мінералів та гірських порід. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Атмосфера – повітряна ковдра Землі		
<i>розуміє</i> будову атмосфери та закономірності нагрівання атмосферного повітря; <i>усвідомлює</i> значення процесів і явищ, що відбуваються в атмосфері, для природи та життя людини; <i>пояснює</i> зміну атмосферного тиску на земній поверхні та причини виникнення вітру; <i>характеризує</i> види хмар та опадів; <i>виконує</i> з допомогою вчителя / вчительки чи інших осіб спостереження, дослідження, фіксує одержані результати; <i>використовує</i> метеорологічні онлайн-сервіси та онлайн-ресурси для організації власних географічних досліджень; <i>будує</i> графіки ходу температури, діаграми розподілу опадів, розу вітрів за певний період; <i>використовує</i> самостійно або з допомогою вчителя / вчительки здобуті знання для розв'язання життєвої проблеми щодо подолання негативних наслідків стихійних атмосферних процесів та явищ у своїй місцевості; <i>виявляє</i> з допомогою вчителя / вчительки взаємозв'язки явищ і процесів, що відбуваються в атмосфері; <i>знаходить, збирає, аналізує і представляє</i> географічну інформацію для ознайомлення з атмо-	Будова атмосфери. Нагрівання атмосферного повітря. Добовий і річний хід температури повітря. Середні температури, амплітуди температур. Розподіл тепла на поверхні Землі та в тропосфері. Атмосферний тиск та його зміни у тропосфері. Вітер, його основні характеристики. Роза вітрів. Постійні та періодичні вітри. Вологість повітря та її зміни. Хмари та хмарність, види хмар. Атмосферні опади. Погода та клімат. Кліматична карта світу, України. Вплив людини на атмосферу.	Спостереження - Спостереження за зміною висоти Сонця над горизонтом протягом місяця. - Спостереження за змінами показників погоди своєї місцевості протягом місяця. Практичні роботи - Визначення амплітуд та середньої температури повітря, побудова графіків зміни температури повітря за певний період часу. - Побудова рози вітрів, діаграм хмарності та опадів за наявними даними, аналіз отриманих результатів. - Розв'язування задач на визначення висоти місцевості за різницею атмосферного тиску, розрахунок температури повітря залежно від висоти місцевості. Навчальна екскурсія Ознайомлення з роботою місцевої метеостанції. Навчальні проєкти - Опис погоди своєї місцевості за певний період часу. - Незвичайні та стихійні атмосферні явища. - Складання рекомендацій щодо перебування на вулиці під час несприятливих атмосферних явищ: граду, ожеледі, ожеледиці, ураганного вітру, грози.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
сферними процесами і явищами; <i>дотримується</i> рекомендацій щодо перебування на вулиці під час опадів (грози, граду, ожеледі, ожеледиці) та ураганного вітру; <i>аналізує</i> самостійно / в групі кліматичну карту світу за запропонованими критеріями; <i>досліджує</i> атмосферу та зміни, що в ній відбуваються, використовуючи карти, зокрема цифрові; <i>представляє</i> інформацію про погоду за певний період для своєї місцевості; <i>складає</i> план власної діяльності під час виконання групового завдання відповідно до своєї ролі в групі, <i>добирає</i> необхідні ресурси; <i>виявляє</i> уміння і <i>демонструє</i> навички здійснювати дослідження, опрацьовувати інформацію, розв'язувати проблеми (індивідуально й у співпраці), що розглядаються в темі; <i>презентує</i> результати дослідження у визначений спосіб; <i>ділиться враженнями</i> від виконаного дослідження / проєкту.		<i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Гідросфера – водне намисто планети		
<i>виявляє</i> уміння і <i>демонструє</i> навички здійснювати дослідження, опрацьовувати інформацію, розв'язувати проблеми (індивідуально й у співпраці), що розглядаються в темі; <i>називає</i> і <i>пояснює</i> склад гідросфери та її значення в житті людини; <i>встановлює</i> з допомогою вчителя / вчительки взаємозв'язки явищ і процесів, що відбуваються в гідросфері; <i>знаходить, показує</i> на картах і <i>позначає</i> відповідно до навчального завдання на контурній карті Середземне, Чорне, Азовське, Карибське моря; Гібралтарську, Магелланову, Берингову, Керченську	Склад гідросфери. Світовий океан та його частини. Умовний поділ на п'ять океанів. Острови в океані. Півострови. Властивості вод Світового океану. Рухи води в Світовому океані. Життя в океанах і морях. Ресурси Світового океану. Води суходолу. Річки: річкова долина, басейн річки, річкова система. Живлення, водний режим та робота річок. Озера, походження озерних улоговин, водний режим та солоність озер. Болота. Штучні водойми. Льодовики. Багаторічна мерзлота.	Спостереження Спостереження за характером течії та водним режимом місцевої річки. Дослідження - Визначення географічного положення об'єктів гідросфери. - Робота з картою щодо визначення глибини морів і океанів. - Встановлення залежності напрямку та характеру течії річки від рельєфу. - Визначення напрямку та швидкості течії водотоків своєї місцевості. - Визначення за формою озерних улоговин їхнього походження.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
протоки; Біскайську, Бенгальську затоки; острови Гренландія, Мадагаскар, Велика Британія; півострови Аравійський, Індостан, Скандинавський, Кримський; Маріанську западину; річки Амазонка, Ніл, Дніпро, Дунай; озера Каспійське, Байкал, Шацькі; <i>усвідомлює та розуміє</i> необхідність дотримання життєво важливих вимог щодо поведінки під час повеней, паводків, льодоставу й льодоходу, перебування на березі водойми, руху болотистою місцевістю; <i>виявляє</i> емоційно-ціннісне ставлення до значення води для життєдіяльності людини та стану використання прісної води у господарській діяльності; <i>критично оцінює</i> важливість розроблення заходів з охорони водних об'єктів у своїй місцевості.	Підземні води, умови їх утворення та залягання в земній корі. Термальні та мінеральні води. Людина і гідросфера.	Навчальна екскурсія до місцевої водойми (річки, озера, ставка) з метою визначення її екологічного стану. Практична робота Позначення на контурній карті водних об'єктів світу та України. Навчальні проєкти • Складання правил поведінки під час повеней, паводків, льодоставу й льодоходу, перебування на березі водойми, руху болотистою місцевістю. • Складання опису об'єкта гідрографії своєї місцевості. • Найвідоміші об'єкти гідросфери в світі. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 4. Біосфера – простір існування живих організмів		
<i>з'ясовує і пояснює</i> самостійно або з допомогою вчителя / вчительки інформацію про склад біосфери та її взаємозв'язки; <i>усвідомлює</i> біологічне розмаїття форм життя на нашій планеті; <i>використовує</i> власний досвід спостереження за рослинами та тваринами своєї місцевості для розв'язання запропонованої життєвої / навчальної проблеми; <i>презентує</i> приклади власного досвіду з догляду за домашніми тваринами та культурними рослинами; <i>визначає</i> за картою самостійно / в групі закономірності поширення основних типів ґрунтів у світі та в Україні; <i>виявляє</i> за допомогою вчителя / вчительки існуючі взаємозв'язки об'єктів і явищ у біосфері для розв'язання запропонованої життєвої проблеми; <i>оцінює</i> користь і небезпеку техні-	Складові біосфери, взаємозв'язки між ними. Межі біосфери. Біологічне розмаїття. Людина – частина біосфери. Утворення та властивості ґрунтів, їхнє значення та охорона. Карта ґрунтів світу і України.	Спостереження Спостереження за негативними наслідками впливу водної або вітрової ерозії на ґрунти своєї місцевості. Дослідження • Виявлення існуючих у біосфері взаємозв'язків. • Чому живі організми нерівномірно поширені на поверхні Землі? • Аналіз джерел надходження забруднень у ґрунти. • Чи існує у вашій місцевості проблема виснаження та руйнування ґрунтів? Які її причини та як вирішують дану проблему? Навчальні проєкти • Вплив живих організмів на інші оболонки Землі. • Написання есе «Для чого потрібно зберігати й охороняти ґрунти?»

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
чного прогресу для біосфери та ґрунтів; <i>відповідально ставиться</i> до збереження ґрунтів та різноманіття рослин і тварин своєї місцевості; <i>складає</i> план власної діяльності під час виконання групового завдання відповідно до своєї ролі в групі; <i>презентує</i> результати дослідження у визначений спосіб; <i>ділиться враженнями</i> від виконаного дослідження / проєкту.		• Ґрунт – найцінніший скарб планети. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 5. Природні комплекси – різні обличчя планети		
<i>розпізнає</i> самостійно або з допомогою вчителя / вчительки наявні взаємозв'язки між компонентами природи; <i>виявляє</i> самостійно / в групі екологічні проблеми в природних комплексах та пропонує шляхи для їх розв'язання дослідницьким способом; <i>аналізує</i> карту природних поясів світу на предмет визначення особливостей розміщення природних зон; <i>розуміє</i> значення співробітництва у розв'язанні навчальної проблеми; <i>взаємодіє</i> в групі для розв'язання навчальної проблеми; <i>виявляє</i> уміння і <i>демонструє</i> навички здійснювати дослідження, опрацьовувати інформацію, розв'язувати проблеми (індивідуально й у співпраці) природничого змісту, що розглядаються в темі; <i>дотримується</i> правил безпечної поведінки в природі під час навчальної екскурсії.	Природні комплекси як наслідок взаємозв'язків компонентів природи. Географічна оболонка – найбільший природний комплекс Землі, її межі та властивості. Види природних комплексів за масштабом, їхня охорона. Карта географічних поясів та природних зон світу.	Спостереження Спостереження за впливом людини на місцеві природні комплекси. Дослідження Взаємозв'язки між компонентами природного комплексу своєї місцевості. Навчальна екскурсія з вивчення природних комплексів своєї місцевості та їх зміни внаслідок господарської діяльності людини. Практичні роботи • Визначення за тематичними картами закономірностей зміни географічних поясів та природних зон світу. • Характеристика одного з місцевих природних комплексів за визначеним планом (робота виконується у групах). Навчальні проєкти • Природні та антропогенні причини зміни довкілля. • Унікальні природні комплекси та об'єкти України й своєї місцевості. • Значення географічних знань для збереження природи та захисту людей від стихійних природних явищ і техногенних катастроф.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		<i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 6. Антропосфера – середовище життя людини		
усвідомлює самостійно або з допомогою вчителя / вчительки значення антропосфери як географічного й соціального середовища життя та діяльності людини; розуміє та пояснює причини нерівномірного розселення людей на планеті; знаходить і показує на політичній карті світу найбільші за площею та кількістю населення країни; створює самостійно / в групі чи з допомогою інших осіб презентації про найбільші за площею та кількістю населення країни світу в запропонований спосіб, зокрема з використанням цифрових технологій і пристроїв; визначає самостійно або з допомогою вчителя / вчительки за політичною картою географічні координати столиць найбільших країн світу; наводить приклади взаємодії природного і соціального середовищ; презентує результати дослідження у визначений спосіб; ділиться враженнями від виконаного дослідження / проєкту; поважає розмаїття серед людей, протидіє та запобігає виявам (проявам) дискримінації та утисків.	Антропосфера – географічне й соціальне середовище життя та діяльності людини. Кількість населення Землі. Розселення людей на планеті. Карта густоти населення. Людські раси. Найбільші за площею та кількістю населення країни світу. Політична карта. Вплив антропосфери на інші оболонки Землі.	Дослідження • Складання картосхеми розселення людей по планеті. • Аналіз графіка зміни кількості населення Землі. • Аналіз расових відмінностей жителів різних материків. • Український учений Микола Миклухо-Маклай та його дослідження рівності людських рас. Практична робота Позначення на контурній карті найбільших за площею та кількістю населення країн світу, їхніх столиць. Навчальні проєкти • Усі ми різні, але всі є жителями планети Земля. • Які зміни чекають на нашу планету в найближчому майбутньому? <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

7 клас
МАТЕРИКИ ТА ОКАЕНИ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
ВСТУП		
<i>розуміє і пояснює</i>, що вивчає географія материків та океанів; <i>оцінює</i> співвідношення на Землі суходолу та океанів; <i>розрізняє і показує на карті</i> материки (континенти) та частини світу, різні за походженням острови; <i>усвідомлює</i> значення географічних знань для життя та діяльності людини.	Співвідношення на Землі суходолу та океанів. Материки (континенти) та острови. Частини світу.	Дослідження - Розмежування материків (континентів) та частин світу. - Що виокремили раніше, материки чи частини світу? Практичні роботи - Позначення на контурній карті материків, частин світу, різних за походженням островів. - Співвідношення площ материків та океанів (побудова секторних діаграм). Навчальний проєкт Як материки отримали свої назви? <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Розділ I. ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДИ МАТЕРИКІВ		
Тема 1. Географічні карти материків		
<i>розрізняє</i> джерела географічної інформації про материки за видами; <i>здійснює</i> пошук географічної інформації про материки з різних джерел та <i>визначає</i> її корисність для себе; <i>критично</i> оцінює географічну інформацію, отриману з різних джерел; <i>аналізує</i> різні тематичні карти материків в атласі; <i>класифікує</i> карти материків за масштабом, просторовим охопленням, змістом і призначенням; <i>виявляє пізнавальний інтерес</i> до способів зображення географічних об'єктів та явищ на картах материків;	Джерела географічної інформації про материки. Карти материків, їхня класифікація. Ознайомлення з окремими способами зображення географічних об'єктів та явищ на картах материків.	Дослідження - Електронні джерела географічної інформації про материки. - Використання географічних знань у різних областях людської діяльності. Навчальний проєкт Імена видатних особистостей на географічній карті. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Тема 2. Закономірності формування рельєфу материків		
<i>має уявлення</i> про походження сучасних материків унаслідок руху літосферних плит; <i>розпізнає</i> з допомогою вчителя / вчительки геологічні ери та епохи горотворення; <i>усвідомлює</i> значення епох горотворення для формування основних форм рельєфу Землі; <i>аналізує</i> самостійно / в групі тектонічну карту й знаходить на ній платформи та області складчастості; <i>взаємодіє</i> з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; <i>виявляє</i> закономірності поширення основних форм рельєфу на материках; <i>прогнозує</i> основні кроки дослідження, проводить спостереження, фіксує результати, презентує їх.	Походження сучасних материків унаслідок руху літосферних плит. Тектонічна карта. Геологічні ери та епохи горотворення. Тектонічні структури: платформи та області складчастості. Закономірності поширення основних форм рельєфу на материках.	Спостереження Спостереження за характером рельєфу своєї місцевості. Дослідження • Чи може знову утворитися Пангея? (висунення припущення щодо розміщення материків і океанів через мільйони років). • Про що розповідає геохронологічна таблиця? • Складання переліку регіонів Землі, де відбувається зіткнення, розходження та підсування літосферних плит. Практична робота Виявлення закономірностей поширення основних форм рельєфу материків на основі аналізу тектонічної та фізичної карт світу. Навчальний проєкт Реконструкція давніх материків. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Закономірності формування клімату материків		
<i>називає</i> та <i>характеризує</i> кліматотвірні чинники; <i>аналізує</i> самостійно / в групі кліматичну карту світу; <i>виявляє</i> з допомогою вчителя / вчительки закономірності зміни температури повітря, атмосферного тиску, циркуляції повітряних мас, розподілу атмосферних опадів на земній поверхні; <i>формулює</i> припущення і перевіряє їх у ході дослідження за самостійно складеним планом; <i>розрізняє</i> різні типи повітряних мас за їхніми властивостями;	Кліматотвірні чинники. Кліматична карта. Розподіл сонячної енергії на Землі. Закономірності зміни температури повітря. Повітряні маси, їхні властивості. Пояси атмосферного тиску. Загальна циркуляція повітряних мас. Постійні та періодичні вітри. Закономірності розподілу атмосферних опадів. Вплив підстильної поверхні та океанічних течій на клімат. Кліматичні пояси та типи клімату. Карта кліматичних поясів.	Спостереження Спостереження за погодними явищами у своїй місцевості. Дослідження • Зіставлення та аналіз існуючих у науці точок зору щодо причин, які зумовлюють глобальні зміни клімату. • Небезпечні метеорологічні явища та процеси: причини виникнення, райони поширення, правила поведінки при їхньому прояві.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
моделює наслідки для природи та життя людини дії постійних та періодичних вітрів на нашій планеті; знаходить, збирає, зберігає, аналізує, узагальнює і представляє дані про кліматичні пояси та типи клімату за допомогою карти.	Глобальні зміни клімату.	Практична робота Визначення закономірностей розподілу кліматичних показників в основних та перехідних кліматичних поясах. Проект Позитивні та негативні наслідки глобальних змін клімату для окремих регіонів і країн світу (складання географічного прогнозу). Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 4. Закономірності поширення природних комплексів материків		
має уявлення про географічну оболонку, як найбільший природний комплекс Землі; називає та пояснює закономірності розвитку географічної оболонки; розрізняє природні комплекси материків; аналізує самостійно / в групі карту природних поясів та природних зон світу; виявляє існуючі закономірності розміщення природних зон на материках; досліджує в групі прояв широтної зональності та висотної (вертикальної) поясності на різних материках і презентує результати; розуміє значення закономірностей поширення природних комплексів материків для існуючого розмаїття природи земної поверхні; використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; усвідомлює цілісність природи, взаємозв'язок її об'єктів, процесів і явищ та робить висновки щодо необхідності її збереження і охорони.	Географічна оболонка – найбільший природний комплекс Землі. Закономірності розвитку географічної оболонки. Природні комплекси материків. Карти природних поясів та природних зон. Природні зони материків. Широтна зональність і висотна (вертикальна) поясність.	Спостереження Спостереження за територіальними змінами природних комплексів у своїй місцевості. Дослідження - Пояснення взаємозв'язків між природними компонентами в географічній оболонці. - Причини проявів у природі Землі широтної зональності та висотної (вертикальної) поясності. Практична робота Виявлення за тематичними картами закономірностей зміни природних зон материків (за одним з меридіанів та за однією з паралелей у межах помірного природного поясу). Навчальний проєкт Складання прогнозів трансформації природних комплексів у результаті зміни їхніх компонентів. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Розділ II. МАТЕРИКИ ТРОПІЧНИХ ШИРОТ		
Тема 1. Африка		
характеризує особливості фізико-географічного положення та берегової лінії материка; визначає географічні координати крайніх точок і протяжність Африки з півночі на південь та із заходу на схід; аналізує за різними джерелами інформації історію дослідження та освоєння материка й презентує результати; виявляє з допомогою вчителя / вчительки зв'язок тектонічних структур з формами рельєфу та корисними копалинами; знаходить і показує на картах моря: Середземне, Червоне; затоки: Гвінейську, Аденську; протоки: Мозамбіцьку, Гібралтарську, Баб-ель-Мандебську; півострів Сомалі, острів Мадагаскар, вулкан Кіліманджаро, гори Атлас, Драконові, Капські; Ефіопське нагір'я, річки: Ніл, Конго, Нігер, Замбезі, Оранжева; озера Вікторія, Танганьїка, Ньяса, Чад; водоспад Вікторія (Мосі-оа-Тунья), пустелі Сахара, Наміб; визначає самостійно / в групі типи клімату Африки за кліматичною картою та кліматичними діаграмами; аналізує закономірності розміщення форм рельєфу, кліматичних поясів, вод суходолу, природних зон на материк; усвідомлює необхідність збереження та охорони унікальної природи Африки; виявляє пізнавальний інтерес до складу населення та строкатості країн африканського материка; оцінює ризики виникнення небезпечних захворювань і поширення епідемій.	Фізико-географічне положення та берегова лінія. Дослідження материка. Форми рельєфу, тектонічні структури, корисні копалини, взаємозв'язок між ними. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси та типи клімату. Води суходолу. Використання водних ресурсів. Природні зони, закономірності їхнього поширення. В африканській гілеї. У саванах Африки. Пустелі Сахара та Наміб. Зміна природи людиною. Сучасні екологічні проблеми. Охорона природи материка. Населення Африки. Політична карта материка.	Спостереження - Спостереження (у зоопарку або за відеоматеріалами) за поведінкою тварин, що походять з Африки. - Спостереження (за відеоматеріалами) за наслідками негативного впливу стихійних явищ та господарської діяльності людини на природу та населення різних частин Африки. Дослідження - Як особливості фізико-географічного положення Африки впливають на формування її природних умов. - Складання опису клімату та оцінка кліматичних умов для життя одного з африканських народів. - Обґрунтовування впливу природних чинників на виникнення природних вогнищ захворювань і поширення епідемій на території Африки. - Адаптація людини до умов навколишнього середовища однієї з природних зон Африки, використання та охорона її природних ресурсів. Практичні роботи - Визначення географічних координат крайніх точок і протяжності Африки з півночі на південь та із заходу на схід. - Позначення на контурній карті назв основних географічних об'єктів Африки. - Визначення типів клімату Африки за кліматичними діаграмами.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		Навчальні проєкти • Давид Лівінгстон – видатний дослідник Африки. • Вулкан Кіліманджаро – найвища точка Африки. • Унікальні водойми Африки: річки Ніл та Конго, озера Вікторія, Танганьїка, Чад. Водоспад Вікторія (Мосі-оа-Тунья). • Найвідоміші природні об'єкти Африки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО. • Презентація добірки матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материках та шляхи її відновлення. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Південна Америка		
називає особливості фізико-географічного положення та берегової лінії материка; визначає географічні координати крайніх точок Південної Америки; здійснює пошук в різних джерелах та аналізує інформацію про основні етапи дослідження та освоєння материка; досліджує самостійно / в групі зв'язок між тектонічними структурами, формами рельєфу та корисними копалинами в межах материка й презентує результати; усвідомлює небезпеку утворення стихійних явищ (вулкан, землетрус) та їхнього впливу на життя людей; знаходить і показує на картах море Карибське; затоку Ла-Плата; протоки: Магелланова,	Фізико-географічне положення та берегова лінія. Відкриття та дослідження материка. Форми рельєфу, тектонічні структури, корисні копалини, взаємозв'язок між ними. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси і типи клімату. Води суходолу. Використання водних ресурсів. Природні зони, закономірності їхнього поширення. Амазонська сельва. Бразильський кампос. Пампаси. Пустеля Атакама. Вертикальна поясність Анд. Зміни природи материка людиною. Сучасні екологічні проблеми. Охорона природи.	Спостереження • Спостереження (у зоопарку або за відеоматеріалами) за поведінкою тварин, що походять з Південної Америки. • Спостереження (за відеоматеріалами) за наслідками негативного впливу стихійних явищ та господарської діяльності людини на природу та населення різних частин Південної Америки. Дослідження • Складання за картами порівняльної характеристики фізико-географічного положення Південної Америки й Африки. • Визначення географічних координат крайніх точок та протяжності Південної

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Дрейка; острови: Вогняна Земля, Фолклендські, Галапагоські; рівнини: Амазонську, Орінокську, Ла-Платську низовини, Бразильське, Гвіанське плоскогір'я; гори Анди (г. Аконкагуа), річки: Амазонка, Парана, Оріноко; озера: Тітікака, Марокайбо; водоспади Анхель, Ігуасу; пустелю Атакама; <i>здійснює аналіз</i> закономірностей розміщення кліматичних поясів, вод суходолу, природних зон на материк та обговорює їх у групі; <i>готує повідомлення</i> про найвідоміші природні та культурні об'єкти Південної Америки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО; <i>виявляє</i> з допомогою вчителя / вчительки сучасні екологічні проблеми на материк й пропонує перелік заходів щодо охорони та збереження його природних багатств; <i>визначає</i> самостійно / в групі за картами атласу склад населення та країн Південної Америки.	Населення Південної Америки. Політична карта материка.	Америки. - Встановлення за картами атласу зв'язку між тектонічними структурами, формами рельєфу та корисними копалинами в межах Північної Америки. - Пояснення закономірностей розміщення типів клімату в Південній Америці. - Оцінювання можливостей і труднощів господарського освоєння річок Південної Америки. - Обґрунтування механізмів утворення стихійних явищ (виверження вулканів, землетруси, заморозки, повені) у різних частинах Південної Америки та їхнього впливу на життя людей. - Порівняння природних зон Південної Америки та Африки за тематичними картами атласу. - Основні екологічні проблеми Південної Америки та розробка заходів щодо їхнього розв'язання. - Формування сучасного расового складу населення Південної Америки. Практичні роботи - Позначення на контурній карті назв основних географічних об'єктів Південної Америки. - Визначення типів клімату Південної Америки за кліматичними діаграмами. Навчальні проєкти - Відкриття, дослідження та освоєння Південної Америки. - Анди – найдовші гори світу. - Унікальні водойми материка: річка Амазонка,

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		озеро Тітікака. Водоспади Анхель, Ігуасу. - Побудова комплексного профілю Південної Америки. - Найвідоміші природні та культурні об'єкти Південної Америки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Австралія		
характеризує особливості фізико-географічного положення та берегової лінії материка; здійснює пошук інформації за різними джерелами про відкриття, дослідження і освоєння Австралії, фіксує результати та презентує їх; аналізує самостійно / в групі за картами атласу закономірності розміщення форм рельєфу, кліматичних поясів, вод суходолу, природних зон на материку; знаходить і показує на картах крайні точки материка, острови Тасманія, Великий Бар'єрний риф, півострів Кейп-Йорк, плоскогір'я Західноавстралійське, низовину Центральну, гори Великий Вододільний хребет (г. Косцюшко), річки Муррей і Дарлінг, озеро Ейр, пустелі: Велику Піщану, Велику пустелю Вікторія; готує повідомлення й презентацію про унікальних представників органічного світу Австралії; визначає з допомогою вчителя / вчительки екологічні проблеми материка та оцінює їх негативні наслідки для природи й життя людини;	Відкриття Австралії. Особливості фізико-географічного положення та його вплив на природу материка. Берегова лінія. Великий Бар'єрний риф. Форми рельєфу, тектонічні структури, корисні копалини, взаємозв'язок між ними. Клімат та води суходолу. Унікальність органічного світу. Зміна природи материка людиною. Охорона природи. Населення, його склад та розміщення. Австралія – країна-материк. Океанія – найбільше у світі скупчення островів. Їхнє походження та особливості природи. Населення, його склад та розміщення. Політична карта.	Спостереження - Спостереження (у зоопарку або за відеоматеріалами) за поведінкою унікальних тварин, що походять з Австралії. - Спостереження (за відеоматеріалами) за наслідками негативного впливу стихійних явищ та господарської діяльності людини на природу та населення Австралії. Дослідження - Вплив особливостей фізико-географічного положення Австралії та формування унікальних рис її природи. - Визначення географічних координат крайніх точок та протяжності Австралії. - Обґрунтування механізмів утворення стихійних явищ (лісові пожежі, посухи) Австралії та їхнього впливу на життя людей. - Як сформувався расовий та етнічний склад сучасного населення Австралії.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
характеризує особливості розміщення населення на материку; виявляє пізнавальний інтерес до Океанії як найбільшого в світі скупчення островів.		Практичні роботи - Складання порівняльної характеристики географічного положення Австралії, Африки та Південної Америки за типовим планом. - Позначення на контурній карті назв основних географічних об'єктів Австралії. - Визначення типів клімату Австралії за кліматичними діаграмами. Навчальний проєкт - Як була відкрита Австралія. Походження географічних назв на материку. - Унікальні водойми Австралії: австралійські кріки, озеро Ейр, Великий Артезіанський басейн. - Найвідоміші природні та культурні об'єкти Австралії, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Розділ III. ПОЛЯРНИЙ МАТЕРИК

Тема 1. Загальні відомості про Антарктиду

називає та пояснює особливості фізико-географічного положення та берегової лінії материка; визнає існування різних думок щодо відкриття, дослідження і освоєння Антарктиди в різних джерелах інформації; оцінює значення української полярної станції «Академік Вернадський» для дослідження природи материка та виявлення глобальних кліматичних змін на нашій планеті; усвідомлює переваги міжнародного статусу Антарктиди для	Відкриття Антарктиди. Фізико-географічне положення материка та його вплив на природу. Антарктида й Антарктика. Сучасні дослідження материка. Українська полярна станція «Академік Вернадський». Міжнародний статус Антарктиди.	Спостереження Спостереження (за відеоматеріалами) за умовами роботи полярників в Антарктиді. Дослідження - Виявлення за географічними картами особливостей фізико-географічного положення Антарктиди та його вплив на природу материка. - Про що розповідають записи, звіти, щоденники мандрівників-полярників та дослідників Антарктиди.
---	---	--

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
збереження природних умов і ресурсів материка.		- Знайомство з науково-популярним виданням Сергія Комісаренка «Моя Антарктика» http://www.biochemistry.org.ua/images/ksv/2020/Antarctic.pdf Навчальні проєкти - Хто ж насправді відкрив Антарктиду? - Яким вимогам слід відповісти людині, щоб потрапити в команду дослідників на українську станцію «Академік Вернадський». - Есе про роль українських полярників у дослідженні Антарктиди. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Тема 2. Природа Антарктиди

<i>визначає</i> самостійно / в групі особливості формування суворого клімату на материку за кліматичною картою; <i>аналізує</i> причини утворення покривного льодовика Антарктиди та підлідний рельєф; <i>готує</i> за різними джерелами інформації повідомлення про типових представників органічного світу Антарктиди; <i>оцінює</i> з допомогою вчителя / вчительки природні багатства та екологічні проблеми материка.	Тектонічні структури та підлідний рельєф. Загальні риси клімату. Температурні рекорди. Покривний льодовик Антарктиди. Унікальність органічного світу. Природні багатства та екологічні проблеми материка.	Спостереження Спостереження (за відеоматеріалами) за утворенням та переміщенням айсбергів, способом життя тварин в Антарктиді. Дослідження - Виявлення чинників, які вплинули на формування клімату Антарктиди та утворення її льодового покриву. - Складання схеми «Природні багатства Антарктиди». - Антарктичний туризм – проблема чи благо для полярного материка. Навчальні проєкти «Озонові «дірки» над Антарктидою – вирок?» - Унікальний органічний світ Антарктиди. - Практичне значення знань про природу Антарктиди
--	--	---

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		для різних областей людської діяльності. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

РОЗДІЛ IV. МАТЕРИКИ ПІВНІЧНОЇ ПІВКУЛІ

Тема 1. Північна Америка

<i>характеризує</i> особливості фізико-географічного положення та берегової лінії материка; <i>визначає</i> географічні координати крайніх точок Північної Америки; <i>здійснює</i> пошук та аналізує інформацію з різних джерел про основні етапи дослідження та освоєння материка; <i>виявляє</i> самостійно / в групі зв'язок між тектонічними структурами, формами рельєфу та корисними копалинами у межах Північної Америки і презентує результати; <i>оцінює</i> небезпеку стихійних природних явищ (торнадо, землетрус) та їхнього впливу на життя людей; <i>знаходить і показує</i> на картах затоки: Гудзонова, Мексиканська, Каліфорнійська, Аляска; острови: Гренландія, Ньюфаундленд, Великі Антильські (Куба, Гаїті, Ямайка), Малі Антильські, Канадський Арктичний архіпелаг; півострови: Лабрадор, Флорида, Каліфорнія, Аляска, Юкатан; рівнини: Центральні, Великі, Лаврентійська височина, Примексиканська низовина; гори: Кордильєри, Делані (г. Мак-Кінлі), Скелясті, Аппалачі; річки: Міссісіпі, Маккензі, Юкон, Колорадо; водоспад Ніагарський; озера: Великі (Верхнє, Мічиган, Гурон, Ері, Онтаріо), Велике Со-	Фізико-географічне положення та берегова лінія. Відкриття та дослідження Північної Америки. Форми рельєфу, тектонічні структури, корисні копалини, взаємозв'язок між ними. Вплив давнього зледеніння на формування рельєфу Північної Америки. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси та типи клімату. Торнадо. Води суходолу. Використання водних ресурсів. Природні зони, особливості їхнього поширення на материках. Арктичні пустелі. У тундрі. Канадська тайга. Прерії. Американські тропічні пустелі. Висотна поясність Кордильєри. Зміна природи материка людиною. Сучасні екологічні проблеми. Охорона природи. Населення Північної Америки. Політична карта материка.	Спостереження - Спостереження (у зоопарку або за відеоматеріалами) за поведінкою тварин, що походять з Північної Америки. - Спостереження (за відеоматеріалами) за наслідками негативного впливу стихійних явищ та господарської діяльності людини на природу та населення різних частин Північної Америки. Дослідження - Порівняння за географічними картами фізико-географічного положення Північної Америки та Південної Америки, його впливу на формування природи материків. - Визначення географічних координат крайніх точок та протяжності Північної Америки. - Встановлення за картами атласу зв'язку між тектонічними структурами, формами рельєфу та корисними копалинами у межах Північної Америки. - Пояснення закономірностей розміщення кліматичних поясів та типів клімату Північної Америки. - Обґрунтування механізмів утворення стихійних явищ (землетруси, вивер-
--	---	--

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
лоне; держави та їхні столиці; <i>виявляє і аналізує</i> закономірності розміщення кліматичних поясів, вод суходолу, природних зон на материку та обговорює їх у групі; <i>готує повідомлення</i> про найвідоміші природні об'єкти Північної Америки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО; <i>виявляє</i> з допомогою вчителя / вчительки сучасні екологічні проблеми на материку та пропонує перелік заходів щодо подолання їхніх негативних наслідків; <i>визначає</i> самостійно / в групі за картами атласу склад населення Північної Америки.		ження вулканів, торнадо, тропічні циклони) та їхнього впливу на життя людей. - Екологічні проблеми Північної Америки та розробка заходів щодо їхнього розв'язання. - Формування сучасного расового та етнічного складу населення Північної Америки. Практичні роботи - Позначення на контурній карті назв основних географічних об'єктів Північної Америки. Визначення напрямків і відстаней між ними. - Опис одного з типів клімату Північної Америки за кліматичною картою та кліматичною діаграмою. Навчальні проєкти - Багаторазове відкриття Америки: як були відкриті різні частини материка. - Унікальні форми рельєфу в Кордильєрах та вулкани Мексиканського нагір'я. - Оцінка кліматичних умов окремих частин Північної Америки для життя і господарської діяльності людини. - Унікальні водойми материка: річка Міссісіпі, Великі Американські озера. Ніагарський водоспад. Великий каньйон Колорадо. - Найвідоміші природні об'єкти Північної Америки, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Тема 2. Євразія		
<i>характеризує</i> особливості фізико-географічного положення та берегової лінії Євразії; <i>визначає</i> географічні координати крайніх точок материка; <i>здійснює</i> пошук та аналізує інформацію з різних джерел про основні етапи дослідження та освоєння різних частин материка; <i>виявляє</i> самостійно / в групі зв'язок між тектонічними структурами, формами рельєфу та корисними копалинами у межах Євразії; <i>оцінює</i> небезпеку стихійних природних явищ (цунамі, землетрус) для життя людей; <i>знаходить і показує</i> на картах моря: Північне, Балтійське, Середземне, Чорне, Азовське, Баренцове, Східносибірське, Жовте, Японське, Берингове, Південнокитайське, Аравійське; затоки: Біскайська, Бенгальська, Перська; протоки: Босфор, Ла-Манш, острови: Велика Британія, Ірландія, Нова Земля, Сахалін, Японські, Великі Зондські (Калімантан, Суматра, Ява), Філіппінські, Шрі-Ланка, Тайвань; півострови: Балканський, Апеннінський, Піренейський, Скандинавський, Таймир, Чукотський, Камчатка, Корея, Індокитай, Малакка, Індостан, Аравійський, Мала Азія; рівнини: Східноєвропейська, Західносибірська, Велика Китайська; Прикаспійська, Середньодунайська, Індо-Гангська, Месопотамська низовини; плоскогір'я: Декан, Середньосибірське, Казахський дрібнообовковик; гори: Піренеї, Альпи, Апенніни, Карпати, Скандинавські, Уральські, Кавказ, Тянь-Шань, Гімалаї (г. Джомолунгма); нагір'я: Тибет, Іранське; вулкани: Гекла, Везувій, Ключевська Сопка, Фудзія-	Особливості фізико-географічного положення та його вплив на природу материка. Один материк – дві частини світу. Берегова лінія. Дослідження різних частин материка. Форми рельєфу, тектонічні структури, корисні копалини, взаємозв'язок між ними. Сейсмічні пояси материка. Вплив давнього зледеніння на формування рельєфу Євразії. Загальні риси клімату. Кліматичні пояси та типи клімату. Води суходолу. Використання водних ресурсів. Природні зони, закономірності їхнього поширення. У сибірській тайзі. У широколистих лісах Європи. У субтропічному лісі Південної Європи. Перемінно-вологі ліси Китаю. Степові простори Євразії. Пустелі Центральної Азії. Гілеї Південно-Східної Азії. Висотна поясність Гімалаїв та Альп. Зміни природи материка людиною. Сучасні екологічні проблеми. Охорона природи. Населення, його склад та розміщення. Політична карта Євразії.	Спостереження - Спостереження (у зоопарку або за відеоматеріалами) за поведінкою тварин, що походять з різних природних зон Євразії. - Спостереження (за відеоматеріалами) за наслідками негативного впливу стихійних явищ та господарської діяльності людини на природу та населення різних частин Євразії. Дослідження - Вплив фізико-географічного положення та розмірів Євразії на особливості її природи. - Визначення географічних координат крайніх точок та протяжності Євразії. - Виявлення за географічними картами закономірностей розташування основних форм рельєфу Євразії. - Порівняння рельєфу Євразії з іншими материками. - Визначення типів клімату Євразії за кліматичними діаграмами й порівняння їх з подібними кліматичними умовами Північної Америки. - Порівняння висотної поясності Гімалаїв та Альп. - Обґрунтування механізмів утворення стихійних явищ (цунамі, землетруси, пилові бурі, засуха, сильні морози) та їхнього впливу на життя людей. - Пристосування людини до природних умов у різних частинах Євразії. - Складання «каталогу» країн Європи та Азії, угруповання їх за різними

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
ма; пустелі: Каракуми, Гобі, Руб-ель-Халі; річки: Рейн, Дунай, Дніпро, Волга, Об, Єнісей, Лена, Амур, Хуанхе, Янцзи, Меконг, Ганг, Інд, Євфрат, Тигр; озера: Каспійське, Женецьке, Світязь, Ладозьке, Байкал, Мертве море; держави та їхні столиці: Україна, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Росія, Китай, Індія, Японія, Туреччина; <i>аналізує</i> закономірності розміщення кліматичних поясів, вод суходолу, природних зон на материку та обговорює їх у групі; <i>добирає інформацію</i> з різних джерел про найвідоміші природні об'єкти Євразії, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО; <i>визначає</i> з допомогою вчителя / вчительки сучасні екологічні проблеми на материку; <i>складає перелік</i> заходів для охорони природи своєї місцевості; <i>виявляє</i> самостійно / в групі за картами атласу особливості складу населення та країни Євразії; <i>виявляє повагу</i> до існування різних традицій і культур населення материка.		ознаками: площею, кількістю населення, особливостями географічного положення. Практичні роботи - Позначення на контурній карті назв основних географічних об'єктів Євразії. - Визначення типів клімату в межах помірного кліматичного поясу Євразії за допомогою кліматичних діаграм. Навчальні проєкти - З історії дослідження та освоєння різних частин Євразії. - Оймякон – «полюс холоду» північної півкулі. Черрапунджі – «місто дощів». - Унікальні водойми Євразії: річки Янцзи, Хуанхе, Лена, Дунай, Ганг; озеро Байкал, Каспійське та Мертве моря. - Найвідоміші природні об'єкти Євразії, що віднесені до Світової спадщини ЮНЕСКО. - Складання проєкту можливої подорожі країнами Євразії з оформленням картосхеми маршруту, описом сучасних ландшафтів і відмінностей у характері освоєння території. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Розділ V. ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДИ ОКЕАНІВ		
Тема 1. Закономірності формування рельєфу дна океанів		
<i>має уявлення</i> про походження сучасних океанічних западин унаслідок руху літосферних плит;	Умовні межі між п'ятьма океанами. Моря. Походження сучасних океанічних	Дослідження Визначення найбільших океанічних глибин та міл-

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>усвідомлює</i> умовність поділу Світового океану на п'ять океанів: Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовитий, Південний; <i>показує на карті</i> з допомогою вчителя / вчительки умовні межі між океанами, систему серединно-океанічних хребтів, різні за походженням острови в океанах; <i>аналізує</i> самостійно / в групі тектонічну будову та рельєф дна океанів; <i>взаємодіє</i> з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; <i>розрізняє</i> у будові океану: шельф, материковий схил, ложе Океану; <i>визначає</i> закономірності поширення мінеральних ресурсів в океанах; <i>прогнозує</i> основні кроки дослідження, проводить спостереження, фіксує результати та презентує їх.	западин унаслідок руху літосферних плит.- Тектонічна будова та рельєф дна океанів. Шельф, материковий схил, ложе Океану. Система серединно-океанічних хребтів. Острови в океанах, їхнє походження. Мінеральні ресурси океанів.	ководдя з використанням шкали глибин фізичної карти. - Аналіз тектонічної будови та рельєфу дна Океану. - Складання ментальної карти «Види островів Світового океану». Практичні роботи - Позначення на контурній карті основних форм рельєфу Світового океану. - Побудова гіпсометричного профілю Океану за однією з паралелей. Навчальні проєкти - Як виникли сучасні океани? - Куди подівся давній океан Тетис? - Серединні океанічні хребти – найдовша на планеті гірська система. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Закономірності формування водних мас океанів		
<i>називає та характеризує</i> типи водних мас; <i>аналізує</i> самостійно / в групі вплив клімату на формування поверхневих океанічних водних мас; <i>розрізняє</i> материкову та океанічну криги в океанах; <i>виявляє</i> з допомогою вчителя / вчительки закономірності формування океанічних течій; <i>аналізує</i> самостійно / в групі системи течій в океанах, визначає напрями дослідження, фіксує та презентує результати; <i>формулює припущення</i> і перевіряє їх у ході дослідження за самостійно складеним планом; <i>визначає</i> причини виникнення	Водні маси, їхні типи. Вплив клімату на формування поверхневих океанічних водних мас. Закономірності формування океанічних течій. Припливи та відпливи. Енергетичні ресурси океанів. Використання айсбергів людиною та опріснення морської води.	Дослідження - Як впливає клімат на формування поверхневих океанічних водних мас. - Виявлення залежності між географічним положенням та властивостями вод Океану. - Порівнювання океанічної та материкової криги в Океані та їхнього поширення на Землі. - З'ясування за географічними картами впливу океанічних течій на природу материків (на конкретних прикладах). - Дослідження за різними джерелами інформації

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
припливів та відпливів та їх прояв у різних частинах океану; оцінює енергетичні ресурси океанів; пропонує напрями використання айсбергів людиною та моделює шляхи їх транспортування; знаходить, збирає з різних джерел інформацію, аналізує, узагальнює і представляє дані про способи опріснення морської води.		способів опріснення морської води. Практичні роботи Складання та аналіз схеми «Система океанічних течій у Світовому океані». Навчальні проєкти • Де в Океані приховані енергетичні ресурси? • Чи розв'яже Океан проблему глобального водного дефіциту? Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 3. Органічний світ та екологічні проблеми океанів		
має уявлення про органічний світ океанів; називає різні види біологічних ресурсів Світового океану; критично оцінює значення окремих видів морепродуктів для здоров'я людини; аналізує самостійно / в групі карту Океанів; досліджує в групі природні особливості одного з океанів і презентує результати; розуміє значення органічного світу океанів для природи земної поверхні; використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; визначає з допомогою учителя / учительки сучасні екологічні проблеми Світового океану; розрізняє види забруднення океанічних вод та джерела їх надходження; усвідомлює цілісність природи океанів та робить висновки про необхідність охорони вод Світового океану від забруднення.	Органічний світ океанів. Біологічні ресурси. Екологічні проблеми океанів. Види та джерела забруднення океанічних вод. Охорона природи океанів.	Спостереження Спостереження (за відеоматеріалами) наслідків негативного впливу людини на природу Океану. Дослідження • Складання списку промислових видів живих організмів Океану. • Аналіз цінності та шкоди для здоров'я людини окремих видів морепродуктів. • Презентація власної розробки щодо раціонального використання ресурсів Світового океану. • Вплив Океану на природу та життя людей. • Оцінка характеру взаємодії діяльності людини та компонентів природи в різних географічних умовах з точки зору концепції сталого розвитку. • Презентація шляхів розв'язання екологічних проблем океанів. Навчальні проєкти • Природні особливості одного з океанів: Тихого,

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		Атлантичного, Індійського, Північного Льодовитого, Південного (за вибором). • Практичне використання Північного Льодовитого океану в різних сферах людської діяльності. • Написання листа жителям Землі від імені Світового океану. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

8 клас
УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
ВСТУП		
<i>називає</i> об'єкти вивчення даного курсу; <i>характеризує</i> методи досліджень фізичної та соціальної географії; <i>розрізняє</i> істотні ознаки понять «фізична географія» та «соціальна географія»; <i>порівнює</i> і <i>класифікує</i> джерела географічної інформації; <i>наводить приклади</i> географічних досліджень території України в минулому й нині; <i>визначає</i> особливості сучасних географічних досліджень; <i>усвідомлює</i> важливість знань з географії в розв'язанні актуальних проблем розвитку України.	Об'єкти вивчення та методи досліджень фізичної та соціальної географії України. Джерела географічної інформації. Географічні відомості про територію України в минулому. Сучасні географічні дослідження.	Дослідження - Складання схеми «Джерела географічної інформації» з наведенням прикладів. - Складання таблиці «Географічні дослідження території України в різні часи». - Дослідження території України Геродота, Гійома де Боплана, Степана Рудницького: підготовка презентаційних матеріалів. Навчальний проєкт (у групах) Сучасні дослідження українських географів та їхня участь у міжнародних проєктах. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Розділ І. КАРТОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ		
Тема 1. Сучасні картографічні твори		
<i>пояснює</i> відмінності між різними видами карт, картографічними проєкціями; <i>розпізнає</i> і <i>класифікує</i> географічні карти за різними ознаками: просторовим охопленням, масштабом, змістом і призначенням; <i>характеризує</i> методи отримання географічної інформації з електронних загальногеографічних і тематичних карт; <i>аналізує</i> самостійно / в групі можливості використання навчальних карт і атласів, картографічних інтернет-джерел, геопорталів для пошуку необхідної інформації; <i>застосовує</i> з допомогою вчителя / вчительки сучасні геоінформаційні та навігаційні	Зображення України в картографічних творах. Класифікація географічних карт. Національний атлас України. Електронні карти. Картографічні інтернет-джерела. Геопортали. Геоінформаційні та сучасні навігаційні системи. Картографічні проєкції та види спотворень на географічних картах. Способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах.	Дослідження: - Пошук і аналіз інформації про природні та соціальні явища й процеси з широкого кола джерел географічної інформації. - Розпізнавання та класифікація географічних карт за різними ознаками. - Складання таблиці порівняльної характеристики картографічних проєкцій та різних видів спотворень на географічних картах. - Використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
системи на практиці; <i>усвідомлює</i> важливість використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших; <i>критично оцінює</i> картографічні проєкції та види спотворень на географічних картах; <i>розрізняє</i> способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах.		Практичні роботи - Визначення проєкцій географічних карт за виглядом картографічної сітки. - Визначення способів зображення об'єктів на картах природи та населення. Навчальний проєкт Складання опису місцевості (об'єктів, явищ, процесів) за географічними картами (електронними, загальногеографічними, тематичними). <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Прийоми роботи з топографічною картою		
<i>називає</i> ознаки та елементи топографічної карти; <i>пояснює</i> особливості визначення географічних і плоских прямокутних координат точок за топографічною картою; <i>розрізняє</i> кути орієнтування, азимут географічний (істинний), азимут магнітний, дирекційний кут; <i>визначає</i> об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати за топографічною картою; <i>розробляє</i> самостійно / в групі порядок дій для визначення географічних і плоских прямокутних координат висот точок за топографічною картою; <i>взаємодіє</i> з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; <i>застосовує</i> отримані знання в орієнтуванні на місцевості за допомогою топографічної карти, плану, схеми; <i>оцінює</i> значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності.	Топографічні карти як різновид великомасштабних карт, їхні ознаки та використання в практичній діяльності. Масштаби, розграфлення та номенклатура топографічних карт. Системи координат. Визначення географічних і плоских прямокутних координат точок за топографічною картою. Кути орієнтування. Азимут географічний (істинний), азимут магнітний, дирекційний кут, румб. Визначення відстаней, площ, напрямків, абсолютної та відносної висот за топографічною картою.	Дослідження - Опис маршруту руху за топографічною картою за допомогою умовних знаків. - Визначення азимутів: за компасом на місцевості та транспортиром на топографічній карті. Практичні роботи - Визначення географічних і плоских прямокутних координат, висот точок за топографічною картою. - Визначення напрямків, відстаней, площ за топографічною картою. Навчальний проєкт Прокладання маршрутів за топографічною картою та їх обґрунтування. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Розділ II. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ		
Тема 1. Україна на політичній карті світу		
<i>називає</i> істотні ознаки географічного простору, політичної карти, складники державної території; <i>характеризує</i> географічне положення України; <i>розрізняє</i> фізико-, економіко-, політико-географічне положення держави; <i>знаходить і показує</i> на карті суходільні й морські кордони, крайні точки України, країни-сусіди України; географічні центри України; географічний центр Європи в Україні; елементи берегової лінії; <i>визначає</i> самостійно / в групі протяжність території України в градусах і кілометрах за допомогою карти; <i>обґрунтовує</i> вплив географічного положення України в Європі та світі на економічні та політичні процеси в державі; <i>оцінює</i> політико-географічне положення держав та географічне положення України; <i>усвідомлює</i> вплив географічного положення країни на її соціально-економічний розвиток.	Поняття про географічний простір. Політична карта, її елементи. Державна територія. Державний кордон. Державний лад. Географічне положення України: фізико-географічне, економіко-географічне, політико-географічне. Державна територія України. Державний лад в Україні. Крайні точки, географічні центри України та Європи. Берегова лінія.	Дослідження - Складання таблиці країн, з якими Україна має спільні суходільні та морські кордони. - Порівняння морських і суходільних кордонів України за протяжністю та значенням для розвитку зовнішніх економічних зв'язків з іншими країнами. - Характеристика за фізичною картою фізико-географічного положення України. - Оцінка економіко-географічного та політико-географічного положення України. Практичні роботи - Позначення на контурній карті державного кордону України, сусідніх держав, крайніх точок, географічних центрів України та Європи. - Визначення географічних координат крайніх точок та географічних центрів України та Європи, протяжності території України в градусах і кілометрах. Навчальний проєкт - Державний кордон України та безпека держави. - Гельсінські угоди – програма дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Тема 2. Адміністративно-територіальний устрій України		
<i>називає</i> адміністративно-територіальні одиниці України; <i>пояснює</i> особливості сучасного адміністративно-територіального устрою України; <i>досліджує</i> самостійно / в групі зміни територіальних кордонів України у XX ст.; <i>знаходить, збирає, зберігає, аналізує, узагальнює і представляє</i> дані про зміни кордонів України протягом XX ст. за різними джерелами інформації; <i>прогнозує</i> економічні та соціальні наслідки змін адміністративно-територіального устрою України; <i>показує на карті</i> одиниці адміністративно-територіального устрою України; зміни кордонів України протягом XX ст.; <i>оцінює</i> значення знань про адміністративно-територіальний устрій держави; <i>визначає</i> місце свого населеного пункту в контексті сучасних територіальних змін; <i>усвідомлює</i> значення кордонів для безпеки держави.	Форми державного устрою країн: унітарний, федеративний. Адміністративно-територіальний устрій України та його реформування. Історичні землі України. Територіальні зміни кордонів України протягом XX ст.	Дослідження - Складання ментальної карти «Адміністративно-територіальний устрій України». - Складання таблиці за різними джерелами інформації «Територіальні зміни кордонів України протягом XX ст.». - Чому політичні кордони України не збігаються з її етнічними територіями. Проект Проблеми й шляхи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Україна на карті часових поясів		
<i>називає і пояснює</i> різні види часу, що існують в міжнародній системі його відліку; <i>характеризує</i> особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу; <i>аналізує</i> самостійно / в групі карту годинних поясів Землі; <i>показує на карті</i> лінію зміни дат; <i>розв'язує</i> задачі на визначення місцевого та поясного часу в Україні та країнах світу; <i>визначає</i> вплив літнього часу на господарську діяльність та здоров'я людини;	Зміна часу на Землі. Місцевий час. Міжнародна система відліку часу. Часові пояси. Поясний час. Всесвітній час (UT). Літній час. Особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу. Міжнародна лінія зміни дат. Час в Україні.	Спостереження Спостереження за тривалістю світлового дня протягом року в своїй місцевості; зміною поясного часу під час мандрівок за кордон. Дослідження - Положення України та інших країн світу на карті часових поясів. - Визначення поясного часу для столиць різних країн світу за картою часових поясів. - Роль поясного та літнього часу в господарській діяльності та житті людей.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
усвідомлює значення знань про систему відліку часу; критично оцінює вплив зміни годинних поясів на здоров'я людини.		Практична робота - Розв'язування задач на визначення місцевого та поясного часу. Дослідження - Планування маршруту мандрівки країнами світу з визначенням різниці в часі в них порівняно з київським. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Розділ III. ПРИРОДА УКРАЇНИ		
Тема 1. Рельєф, тектонічні структури та мінеральні ресурси		
називає форми земної поверхні; має уявлення про геологічну історію Землі, геологічне літочислення, геологічні ери та періоди; досліджує самостійно / в групі тектонічні структури та геологічну будову території України за допомогою тематичних карт; використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; усвідомлює небезпеку негативних процесів, пов'язаних з рельєфом, тектонічною і геологічною будовою (зсуви, землетруси, карст, обвали) для життя та здоров'я людини; знаходить на фізичній карті України – низовини (Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська, Поліська), височини (Придніпровська, По-	Форми земної поверхні. Загальний план будови поверхні України: рівнини (низовини, височини), гори. Фізична карта України. Геологічна історія Землі. Геологічне літочислення. Геологічні ери та періоди. Тектонічні структури, їхні види та будова. Тектонічна карта та тектонічні структури України. Зв'язок рельєфу з тектонічними структурами. Геологічна карта та геологічні будова України. Неотектонічні рухи. Розвиток форм рельєфу під впливом геологічних процесів. Типи рельєфу за походженням. Зміна рельєфу людиною. Мінеральні ресурси України, їхня класифікація за використанням та закономірності поширення. Паливні, рудні та нерудні корисні копалини. Проблеми їх раціонального використання.	Спостереження Спостереження за характером рельєфу своєї місцевості, його змінами під впливом природних та антропогенних процесів. Дослідження - Основні етапи формування земної кори на території України (за тектонічною картою та геохронологічною таблицею). - Моделювання будови земної кори та опис особливостей формування тектонічних структур і розвитку основних форм рельєфу суходолу. - Визначення способів зображення тектонічних структур за тектонічною картою України; нанесення основних тектонічних структур на контурну карту. - Господарська оцінка забезпеченості України мінеральними ресурсами. - Основні басейни (родовища) корисних копалин в Україні.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
дільська, Донецька, Приазовська, Хотинська; гори (Українські Карпати (г. Говерла), Кримські (г. Роман-Кош); найбільші тектонічні структури, басейни (родовища) корисних копалин: кам'яного та бурого вугілля, нафтогазоносні райони, залізорудної, марганцевої, титанових руд, кам'яної солі, графіту; <i>аналізує</i> поширення різних за віком гірських порід за геологічною картою; <i>виявляє</i> вплив неотектонічних рухів на формування рельєфу; <i>класифікує</i> корисні копалини за їх використанням та закономірностями поширення; <i>встановлює</i> самостійно / в групі взаємозв'язки між рельєфом, тектонічними структурами, корисними копалинами, геологічною будовою території України; <i>обґрунтовує</i> необхідність раціонального використання мінеральних ресурсів; <i>усвідомлює</i> необхідність утилізації та переробки відходів для збереження мінеральних ресурсів; <i>оцінює</i> вплив людини на рельєф, наслідки видобування корисних копалин та необхідність охорони надр.		- Обґрунтування (в групі) механізмів утворення небезпечних стихійних явищ, пов'язаних із рельєфом та тектонічною будовою (зсувів, землетрусів, карсту, обвалів) та їхнього впливу на життя людей. - Складання правил поведіння під час землетрусу. Навчальна екскурсія з метою ознайомлення з різними за походженням місцевими формами рельєфу та їхнім розвитком. Практична робота Установлення зв'язків між тектонічними структурами, рельєфом та мінеральними ресурсами України на основі аналізу тектонічної та фізичної карт. Навчальні проекти - Значення мінеральних ресурсів для різних видів економічної діяльності людини. - Переваги й недоліки різних способів видобутку корисних копалин. - Необхідність утилізації та переробки відходів при використанні мінеральної сировини. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси		
<i>називає і пояснює</i> основні кліматотвірні чинники, кліматичні показники, типи клімату; <i>характеризує</i> особливості розподілу сонячної енергії, напрямки руху атмосферних	Загальні риси клімату України та кліматотвірні чинники, що його визначають. Сонячна радіація, її види та розподіл. Повітряні маси, що впливають на формування клімату Украї-	Спостереження Спостереження за характером погоди протягом року та за змінами клімату у своїй місцевості.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
фронтів, циклонів та антициклонів, річний розподіл кліматичних показників у межах України; <i>визначає</i> за кліматичною картою особливості розподілу температури, повітря та опадів; <i>порівнює</i> самостійно / в групі особливості зволоження в різних частинах України, кліматичні умови своєї місцевості з іншими регіонами та їх вплив на сільське господарство за допомогою кліматичних карт; <i>розрізняє</i> небезпечні погодні явища та їх наслідки; <i>аналізує</i> погодні особливості різних регіонів України з використанням інтернет-ресурсів; <i>усвідомлює</i> значення прогнозу погоди для життєдіяльності людей; <i>розуміє</i> наслідки впливу погодних умов на самопочуття та здоров'я людини; <i>виявляє пізнавальний інтерес</i> щодо можливості використання кліматичних ресурсів у побуті та різних сферах господарської діяльності в Україні; <i>критично оцінює</i> наслідки забруднення атмосферного повітря для природи Землі.	ни. Атмосферна циркуляція. Атмосферні фронти, циклони та антициклони. Кліматичні показники, їхній розподіл, річний та сезонний хід в Україні. Кліматична карта. Регіональні відмінності клімату в Україні. Вплив погодно-кліматичних умов на здоров'я та господарську діяльність людини. Неприятливі погодні явища. Кліматичні ресурси України. Метеорологічна служба. Синоптична карта. Прогноз погоди. Охорона атмосферного повітря.	Дослідження • Виявлення за схемами (моделями) та розрахунками залежності розподілу сонячної радіації від географічної широти місцевості. • Визначення висоти Сонця над горизонтом у різних частинах України в дні рівнодення, літнього та зимового сонцестояння. • Визначення положення України щодо кліматичних поясів та типів клімату. • Опис різних типів клімату в межах України за кліматичною картою та кліматичними діаграмами. • Вирішення навчальних завдань щодо з'ясування впливу на клімат ступеня наближення території до Океану та зростання континентальності клімату вглиб материка. • Аналіз тематичних карт з метою з'ясування залежності кліматичних показників від характеру рельєфу та особливостей переміщення повітряних мас. • Складання кліматичної діаграми для свого населеного пункту за наявними даними. • Складання порівняльної характеристики циклональної та антициклональної погоди, пояснення причин відмінностей. • Прогнозування погоди за синоптичною картою. Навчальна екскурсія на місцеву метеорологічну станцію або до Гідрометцентру з метою ознайомлення з їхньою роботою та професією метеоролога.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		Практичні роботи - Аналіз рози вітрів за місяць. - Визначення вологості повітря та коефіцієнта зволоження за заданими показниками. - Визначення причин відмінностей кліматичних показників різних регіонів України за аналізом кліматичної карти та кліматичних діаграм. Навчальні проєкти: - Використання кліматичних ресурсів у побуті та різних сферах економічної діяльності в Україні. - Вплив погодних умов на самопочуття та здоров'я людини, погодно-кліматичних явищ на безпеку людини. - Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом з інтернет-джерел та ЗМІ. - Глобальні зміни клімату під впливом природних і антропогенних чинників. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Води суходолу та водні ресурси		
<i>називає</i> складники вод суходолу в межах України; <i>пояснює</i> особливості живлення і водного режиму річок та озер; <i>знаходить</i> на фізичній карті України найбільші річкові системи, озера, лимани, водосховища, канали; <i>визначає</i> падіння річки та похил річища;	Води суходолу України, їхній склад. Річки, їхня геологічна робота. Будова річкової долини. Кількісні показники річки: падіння, похил річища, витрати води, річний стік, твердий стік. Живлення та режим річок України. Основні річкові системи України. Використання і екологічні проблеми річок.	Спостереження Спостереження за характером течії та режимом місцевої річки, напрямами використанням людиною місцевих водойм. Дослідження Визначення за фізичною картою найбільших річок України та меж їхніх басейнів.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>характеризує</i> водні об'єкти України, шляхи раціонального використання водних ресурсів; <i>порівнює</i> самостійно / в групі гідрографічні особливості водних об'єктів; <i>аналізує</i> можливості використання водних ресурсів; <i>усвідомлює</i> необхідність раціонального використання води в побуті, заощадження витрат води в сім'ї; <i>висловлює судження</i> про вплив стану якості водних ресурсів на здоров'я людини під час обговорення в групі; <i>складає</i> самостійно / в групі перелік заходів щодо охорони водних ресурсів України; <i>оцінює</i> наявні водні ресурси своєї місцевості та їхній екологічний стан.	Лимани. Озера, їхні типи за походженням улоговин. Болота, їхні типи й поширення. Значення і охорона боліт. Підземні води. Основні артезіанські басейни. Водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання та охорони. Штучні водойми: канали, водосховища, ставки.	- Виявлення залежності між характером течії найбільших річок і рельєфом; живленням та режимом річки й кліматом за тематичними картами. - Складання характеристики однієї з річок України з використанням тематичних карт. - Розподіл озер за походженням озерних улоговин, водним режимом, солоністю, розмірами. Навчальна екскурсія до місцевої водойми з метою дослідження її екологічного стану. Практичні роботи - Позначення на контурній карті найбільших річок, озер, водосховищ, каналів України. - Обчислення кількісних показників найбільших річок України: падіння та похил річища. Навчальні проєкти - Позитивні та негативні наслідки будівництва водосховищ. - Чому неоднаково забезпечені різні території України водними ресурсами? Шляхи подолання регіонального водного дефіциту. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 4. Ґрунти, рослинність та тваринний світ		
<i>називає</i> основні чинники ґрунтоутворення та типи ґрунтів; <i>пояснює</i> умови ґрунтоутворення, особливості поширення ґрунтів;	Чинники ґрунтоутворення. Ґрунтові горизонти. Закономірності поширення ґрунтів. Основні зональні типи ґрунтів України. Азональні типи ґрун-	Спостереження Спостереження за характером рослинності своєї місцевості, її змінами під впливом людської діяльності.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>аналізує</i> ґрунтові ресурси України на основі опрацювання інформації з різних джерел; <i>презентує</i> самостійно здобуту інформацію про особливості різних типів ґрунтів України у формі таблиці; <i>виявляє</i> самостійно / в групі закономірності поширення ґрунтів на рівнинній частині України та в горах на основі аналізу карти ґрунтів України; <i>визначає</i> вплив родючості ґрунтів на сільськогосподарську діяльність; <i>усвідомлює</i> необхідність раціонального використання і охорони ґрунтів; <i>складає</i> та <i>обґрунтовує</i> перелік заходів з підвищення родючості та охорони ґрунтів своєї місцевості; <i>називає</i> видовий склад рослинності та тваринного світу; <i>наводить приклади</i> рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, ендемічних і зникаючих видів рослин, акліматизації та реакліматизації тварин. <i>характеризує</i> основні типи рослинного покриву, фауністичний склад лісів, луків, степів, боліт, водойм; <i>виявляє пізнавальний інтерес</i> до рослин і тварин, що занесені до Червоної книги України; <i>аналізує</i> самостійно / в групі карти рослинності та тваринного світу України для виявлення закономірностей поширення основних типів рослинності й видів тварин; <i>спостерігає</i> за змінами рослинності й тваринного світу своєї місцевості; <i>критично оцінює</i> стан рослинних і тваринних ресурсів, їхню роль у господарській діяльності.	ти. Карта ґрунтів. Ґрунтові ресурси та земельний фонд України. Заходи з раціонального використання і охорони ґрунтів. Різноманітність рослинності України. Закономірності поширення рослинного покриву. Червона та Зелена книги України. Рослинні ресурси, їх охорона й відтворення. Різноманітність тваринного світу. Закономірності поширення тваринного світу в Україні. Вплив людини на тваринний світ. Тваринні ресурси України, заходи з їх відтворення й охорони.	Дослідження - Роль різних чинників ґрунтоутворення у формуванні різних за якістю типів ґрунтів. - Складання таблиці за різними джерелами інформації «Основні зональні типи ґрунтів України». - Оцінка ґрунтових ресурсів України на основі опрацювання інформації з різних джерел. - Встановлення за картою ґрунтів закономірностей їхнього поширення на території України. - Зіставлення карти природних зон з картою ґрунтів з метою з'ясування взаємозв'язків між рослинністю та ґрунтами. - Складання прогнозу зміни рослинності та тваринного світу при змінах інших компонентів природного комплексу. - Визначення залежності напрямку сільськогосподарської діяльності від типу ґрунтів. - Наслідки впливу господарської діяльності людини на ґрунти, рослинність і тваринний світ своєї місцевості. Практична робота Порівняльний аналіз різних типів та підтипів ґрунтів України. Навчальні проекти - Негативні зміни ґрунтів у результаті господарської діяльності людини. - Як отримати найбільший прибуток з використання власної земельної ділянки. - Використання деяких властивостей рослин для змі-

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
сті людини; <i>обґрунтовує</i> необхідність збереження та відновлення рослинності й тваринного світу в Україні; <i>усвідомлює</i> наслідки впливу людської діяльності на рослинність і тваринний світ України та своєї місцевості.		ценення та профілактики здоров'я людини. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 5. Природні комплекси та природокористування		
<i>називає</i> чинники формування природних ландшафтів, природні країни, природні зони; <i>пояснює</i> на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи в ландшафті; <i>знаходить</i> на фізичній карті України: природні зони, гірські країни, Чорне море, Азовське море; острови Зміїний, Джарилгач, півострови Кримський, Керченський, косу Арабатська Стрілка, Керченську протоку; <i>характеризує</i> рівнинні лісові, лісостепові, степові та гірські ландшафти, природні комплекси морів; <i>аналізує</i> карту ландшафтів, співвідношення природних та антропогенних ландшафтів у своїй місцевості; <i>прогнозує</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; <i>висловлює</i> судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів; <i>розрізняє</i> складники природно-ресурсного потенціалу України, види забруднень довкілля; <i>розробляє</i> самостійно / в групі відповідні проекти щодо моніторингу навколишнього середовища з використанням цифрових технологій і пристроїв; <i>ідентифікує</i> об'єкти природно-	Природний комплекс (ландшафт) як просторово-цілісна система. Районування природних комплексів України. Антропогенні ландшафти. Природні зони України. Гірські природні країни. Природні комплекси Чорного та Азовського морів. Природокористування, його види. Використання природно-ресурсного потенціалу України. Екологічні проблеми. Основні види забруднень довкілля в Україні. Типи екологічної ситуації та їхній вплив на життєдіяльність людей. Моніторинг навколишнього середовища. Концепція сталого розвитку. Природокористування в Україні в умовах сталого розвитку. Природно-заповідний фонд України. Національна екологічна мережа.	Спостереження Спостереження за станом довкілля та заходами щодо збереження сприятливого стану одного з об'єктів природно-заповідного фонду у своїй місцевості. Дослідження • Визначення за тематичними картками особливостей розміщення природних зон України. • Виявлення взаємозалежності між компонентами природи в межах природних зон на основі аналізу фізичної та тематичних карт окремих компонентів природи, схем зв'язків компонентів у природних комплексах. • Складання характеристики природної зони місця проживання за типовим планом. • Виявлення природних комплексів у світі, що мають схожість з аналогами в Україні. • Визначення на основі аналізу тематичних карт особливостей господарської діяльності людини в межах різних природних зон України та з'ясування екологічних проблем зон, що пов'язані з основними видами діяльності людини.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
заповідного фонду України; знаходить на географічних картах України біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки; характеризує сучасну екологічну ситуацію в Україні; готує повідомлення про найвідоміші об'єкти природно-заповідного фонду України; презентує самостійно здобуту інформацію про природоохоронні території України з використанням цифрових технологій; аналізує самостійно / в групі природно-ресурсний потенціал у різних регіонах України, аспекти раціонального природокористування, вплив екологічної ситуації на здоров'я населення; визначає об'єкти природно-заповідного фонду своєї місцевості; дотримується правил безпеки та норм поведінки в природі; усвідомлює необхідність дбайливого ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини; критично оцінює переваги створення національної екологічної мережі, наслідки використання і охорони природних умов та природних ресурсів України; усвідомлює необхідність ініціативи створення розгалуженої системи природно-заповідних територій у межах своєї області; оцінює природно-ресурсний потенціал своєї місцевості для організації туристичної діяльності; обстоює важливість впливу екологічної ситуації на здоров'я населення.		• Необхідність дбайливого ставлення до довкілля як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини. • Характеристика сучасної екологічної ситуації в різних регіонах України та у своїй місцевості. Практичні роботи • Складання порівняльної характеристики природних комплексів України (на вибір). • Позначення на контурній карті об'єктів природно-заповідного фонду України. Навчальні проєкти • Екологічні проблеми природних зон або гірських природних країн в межах України, що пов'язані з основними видами господарської діяльності людини (в групах). • Сучасна мережа природоохоронних територій України та можливі перспективи її подальшого розширення. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Розділ IV. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ		
Тема 1. Демографічні процеси		
<i>називає</i> кількість населення світу та України; найбільші країни за кількістю населення; <i>пояснює</i> демографічну ситуацію, що склалася в різних регіонах України; <i>визначає</i> самостійно / в групі показники народжуваності, смертності, природного й механічного руху, частки жінок і чоловіків, окремих вікових груп у структурі населення країни (регіону); <i>висловлює судження</i> щодо значення демографічних процесів для забезпечення суспільного прогресу і покращення якості життя; <i>показує на карті і називає</i> регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю населення, природним приростом, країни з найчисленнішою українською діаспорою; <i>відбирає та інтегрує</i> самостійно / з допомогою вчителя / вчительки інформацію про населення світу й окремих країн, України та її областей, фіксує та узагальнює її; <i>характеризує</i> демографічні показники населення України з використанням картографічних і статистичних матеріалів з різних джерел; <i>аналізує</i> самостійно / в групі статеві-вікові піраміди України та країн світу; <i>усвідомлює</i> необхідність дотримання здорового способу життя та його вплив на репродуктивне здоров'я; <i>критично оцінює</i> явища дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві;	Населення та демографічні процеси. Кількість населення у світі та Україні, її динаміка. Чинники, що впливають на кількість населення. Природний рух (відтворення) населення. Типи відтворення населення. Демографічна політика. Механічний рух (міграції) населення. Класифікація міграцій. Основні напрямки міграційних потоків у світі та Україні. Міграційна політика. Українська діаспора. Статеві-віковий склад населення світу й України. Статеві-вікові піраміди.	Дослідження - Аналіз статистичних даних та графіків зміни чисельності населення Землі та України в часі, з'ясування чинників цих змін. - Складання порівняльної характеристики типів відтворення населення. - Визначення та порівняння за статистичними даними природного приросту населення різних країн світу. - Визначення на основі аналізу схем різних видів міграцій і причин, що їх зумовлюють. - Порівнювання середньої тривалості життя чоловіків і жінок в Україні та країнах світу за статистичними даними. Практичні роботи - Обчислення показників народжуваності, смертності, природного та механічного приросту населення країни за статистичними даними. - Аналіз статеві-вікових пірамід окремих країн світу та України. Навчальні проєкти - Основні напрямки міграційних потоків на різних етапах історичного розвитку України. - Чинники, що впливають на тривалість життя людини. - Вплив здорового способу життя на репродуктивне здоров'я населення. - Засудження різних видів дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової робо-</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>розуміє</i> важливість знань про демографічні процеси для соціально-економічного розвитку України та країн світу.		<i>ти учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Етнічний та релігійний склад населення		
<i>називає</i> найпоширеніші мовні сім'ї, світові релігії; <i>розуміє і пояснює</i> поняття «раса», «нація», «етнос», «народ», «мовна сім'я» «світова релігія»; <i>характеризує</i> національний склад населення України за сукупністю картографічних і статистичних матеріалів з різних джерел; <i>порівнює</i> етнічний склад населення регіонів України; <i>показує на карті і називає</i> однаціональні й багаторасові країни, райони розселення національних меншин в Україні, регіони домінування світових релігій; <i>аналізує</i> самостійно / в групі інформацію про етнічний склад населення України й окремих країн, релігійний склад населення світу, окремих країн, України з використанням різних джерел інформації; <i>усвідомлює</i> необхідність знань іноземної мови, культури інших народів для спілкування, розширення зв'язків, створення спільних проєктів; <i>характеризує</i> найпоширеніші релігійні конфесії в Україні; <i>обстоює</i> важливість толерантного ставлення до представників інших рас, національностей, релігійних громад.	Етнічні групи людей. Однаціональні, двонаціональні та багаторасові країни. Мови народів світу. Найпоширеніші мовні сім'ї. Національний склад населення України: особливості та регіональні відмінності. Українці – титульна нація країни. Етнографічні групи українців. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Релігія як явище культури. Світові та національні релігії. Держава і релігія. Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні.	Спостереження • Спостереження за наявними культовими спорудами та їхнім станом у своїй місцевості. • Спостереження (під час приватних поїздок або екскурсій) за мовними, культурними, побутовими особливостями населення різних регіонів України. Дослідження • Визначення за схемою основних мовних сімей та мовних груп народів світу. • Аналіз національного складу населення України (за наявними статистичними даними) та окремих країн з різних регіонів світу. • Визначення сучасного релігійного складу населення України за наявними статистичними даними. • Поширення світових та національних релігій у світі. • Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні. Навчальні проєкти • Особливості побуту та культури етнографічних груп українців. • Значення культурно-релігійного потенціалу сакральних споруд та міст для організації прочанського туризму. • Небезпека впливу тоталітарних сект на здоров'я суспільства та окремої особистості.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		<i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Розселення та зайнятість населення		
<i>називає і пояснює</i> територіальні відмінності густоти населення у світі й Україні; <i>оперує</i> поняттями «урбанізація», «субурбанізація», «агломерація», «мегаполіс», «мегаполіс», «трудові ресурси», «економічно активне населення», «зайнятість населення»; <i>показує на карті</i> і називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою густотою населення та рівнем урбанізації, найбільші агломерації, світові міста, найбільші міста в Україні, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю трудових ресурсів; <i>характеризує</i> особливості розселення населення у світі й окремих країнах, Україні та окремих її областях з використанням різних джерел інформації; <i>усвідомлює</i> взаємозв'язок між густотою населення та геоекологічною ситуацією; <i>розрізняє</i> міські й сільські населені пункти, типи міст за людністю і функціями, місто, агломерація, мегаполіс і мегаполіс, темп і рівень урбанізації; <i>визначає і порівнює</i> самостійно / в групі рівень і темпи урбанізації в Україні і світі; <i>оцінює та пояснює</i> самостійно / з допомогою вчителя вплив природних, демографічних і соціально-економічних чинників на територіальні відмін-	Розселення людей по планеті. Густота населення. Територіальні відмінності густоти населення у світі й Україні. Міські та сільські населені пункти. Критерії їхнього розмежування в Україні та країнах світу. Класифікація міст за кількістю населення та функціями. Урбанізація як всесвітній процес. Міські агломерації. Мегаполіси. Світові міста. Відмінності в рівнях і темпах урбанізації в різних країнах світу. Субурбанізація. Рурбанізація. Джентрифікація. Хибна урбанізація. Урбанізаційні процеси в Україні. Трудові ресурси та економічно активне населення. Кількість і якість трудових ресурсів. Зайнятість населення у світі та Україні. Сфери економічної діяльності та зайнятість населення. Проблеми зайнятості.	Спостереження Спостереження за особливостями міського та сільського способів життя. Дослідження - З'ясування чинників (природних, історичних, соціально-економічних), що впливають на розміщення населення. - Пояснення впливу природних, демографічних та соціально-економічних чинників на територіальні відмінності густоти населення. - Порівняння показників співвідношення міського та сільського населення в різних регіонах України та країнах світу за статистичними даними. - Класифікація міст за різними ознаками. - Робота зі статистичними даними щодо визначення та порівняння (самостійно / в групі) рівня та темпів урбанізації в Україні, світі. Практична робота Нанесення на контурну карту великих міст, міських агломерацій в Україні; прикладів «світових міст» у різних регіонах світу. Навчальні проєкти - Сучасні проблеми сільських населених пунктів. - Соціальні проблеми малих міст України. - Проблеми великих міст.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
ності густоти населення; <i>характеризує</i> кількість і якість трудових ресурсів окремих країн та України; <i>порівнює структуру</i> зайнятості населення в окремих країнах й Україні; <i>визначає</i> самостійно / в групі причини та показники безробіття на основі аналізу різних джерел інформації; <i>усвідомлює</i> важливість знань про трудові ресурси й зайнятість населення для соціально-економічного розвитку країни.		• Урбанізація – благо чи шкода для людства? • Екологічні та соціальні проблеми густозаселених територій. • Проблеми зайнятості населення в Україні та сучасному світі. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Розділ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО КРАЮ

<i>визначає</i> особливості географічного положення свого краю, його адміністративно-територіальний устрій; <i>пояснює</i> взаємозв'язки між природними компонентами, вплив природних умов і природних ресурсів на розселення населення в області та своїй місцевості; <i>характеризує</i> рельєф і геологічну будову, клімат, поверхневі й підземні води, ґрунтово-рослинний покрив, тваринний світ, ландшафти, населення адміністративної області своєї місцевості; <i>аналізує</i> самостійно / в групі стан використання природних ресурсів, екологічні наслідки природокористування; <i>висловлює судження</i> щодо заходів з метою раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю; <i>обговорює</i> потреби та можливості створення нових робочих місць у регіоні.	Географічне положення рідного краю, його адміністративно-територіальний устрій. Особливості природних умов і ресурсів. Природокористування. Об'єкти природно-заповідного фонду. Кількість та структура населення. Етнічний та релігійний склад. Розселення. Особливості зайнятості населення.	Дослідження • Складання характеристики географічного положення рідного краю. • Складання схеми «Адміністративно-територіальний устрій свого регіону». • Складання характеристики рельєфу, геологічної будови, клімату, вод, ґрунтово-рослинного покриву, тваринного світу, ландшафтів за атласом своєї області. • Складання картодіаграми «Кількість та структура населення своєї області» за даними обласного управління статистики. Навчальна екскурсія До унікальних об'єктів природи своєї місцевості. Навчальні проєкти • Розроблення заходів щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю. • Обговорення потреби та можливості створення нових підприємств (промислових, сільськогосподар-
---	--	---

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		ських, сфери послуг) у своєму регіоні. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

9 клас
УКРАЇНА У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
ВСТУП		
<i>називає</i> об'єкт вивчення економічної географії; <i>пояснює</i> зміст поняття «географічне середовище», актуальність і необхідність вивчення економічної географії; <i>виявляє</i> екологічні аспекти природокористування; <i>наводить</i> власні приклади зв'язків економічної географії з іншими науками, бачення застосування знань з економічної географії в повсякденному житті; <i>усвідомлює</i> роль географічної науки в професійній орієнтації та виборі виду діяльності; <i>оцінює</i> внесок економічної географії в забезпечення сталого розвитку суспільства; <i>розрізняє</i> способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах суспільних явищ.	Об'єкт вивчення економічної географії. Взаємодія господарства й природи в географічному середовищі. Економічна географія в системі географічних наук. Карти суспільних явищ та процесів як інструмент опрацювання даних та отримання нової інформації.	Дослідження - Складання / аналіз схеми «Система географічних наук». - Роль географічної науки в професійній орієнтації учнів / учениць та виборі ними виду майбутньої діяльності. - Способи зображення об'єктів на картах суспільних явищ. Навчальний проєкт Роль географічної науки у вирішенні важливих проблем розвитку країни. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Розділ І. НАЦІОНАЛЬНА ТА СВІТОВА ЕКОНОМІКА		
Тема 1. Національна економіка		
<i>називає і пояснює</i> ознаки поняття «національна економіка», «валовий внутрішній продукт», «індекс людського розвитку»; <i>розрізняє</i> сектори національної економіки (первинний, вторинний, третинний), форми просторової організації господарства (економічні райони, елементи територіальної структури промисловості, сільськогосподарства тощо); <i>аналізує</i> самостійно / в групі секторальну модель економіки України та порівнює її з іншими державами на основі використання різних джерел інформації; <i>обстоює власну думку</i> (диску-	Національна економіка. Виробництво. Послуга. Економічний розвиток, його показники: валовий внутрішній продукт (ВВП), структура ВВП, індекс людського розвитку (ІЛР). Секторальна модель економіки країни. Форми суспільної та просторової організації національної економіки. Чинники розміщення виробництва.	Дослідження - Робота з економічним словником з метою тлумачення понять. - Аналіз таблиці «Індекс людського розвитку країн світу». - Аналіз схеми секторальної моделі економіки. - Порівняння секторальної структури економіки України з розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. - Складання схем «Форми просторової організації господарства», «Чинники розміщення виробництва».

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
тує, наводить аргументи), працюючи в групі; <i>виявляє</i> самостійно / з допомогою вчителя / вчительки вплив природних і суспільних чинників на розміщення виробництва (природних умов, сировинний, паливно-енергетичний, водний, працересурсний, споживчий, транспортний, науковий, екологічний, військово-стратегічний); <i>розуміє</i> важливість урахування екологічного чинника в розміщенні підприємств; <i>усвідомлює</i> значення форм суспільної організації виробництва та їх використання в різних видах людської діяльності; <i>аналізує</i> та <i>оцінює</i> власні можливості в зростанні добробуту своєї родини та держави; <i>критично оцінює</i> сучасну економічну ситуацію в Україні, її місце серед країн світу.		- Виокремлення елементів територіальної структури економіки на основі аналізу тематичних (економічних) карт атласу. Практична робота Аналіз секторальної моделі економіки України. Навчальні проєкти: - Критичне оцінювання сучасної економічної ситуації в Україні, її місця серед країн світу. - Аналіз та оцінка власних можливостей у зростанні добробуту своєї родини та держави. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Тема 2. Світова економіка

<i>називає і пояснює</i> ознаки понять «спеціалізація території (населеного пункту, району, регіону, країни)», «міжнародний поділ праці», «світове господарство» («світова економіка»), «світовий ринок», типи економічних систем; <i>наводить приклади</i> країн світу з різним рівнем економічного розвитку (за типізацією ООН), ТНК в Україні; <i>знаходить і показує на карті</i> країни «Великої сімки» (G-7), «Великої двадцятки» (G-20), НАТО, ЄС; <i>пояснює</i> вплив глобалізації на темпи розвитку світового господарства та національних економік країн різних типів; <i>відбирає та інтегрує</i> самостійно / в групі інформацію щодо типізації країн за рівнем соціа-	Світова економіка. Спеціалізація території та міжнародний поділ праці. Світовий ринок. Формування світової економіки. Багаторівневість світової економіки. Типи економічних систем. Типізація країн світу за рівнем економічного розвитку, місце України в ній. Сучасні тенденції розвитку світової економіки. Глобалізація та регіональна економічна інтеграція. Транснаціональні корпорації (ТНК), їхній вплив на функціонування світової економіки. Міжнародні економічні організації.	Дослідження - Складання схеми типізації країн світу за рівнем економічного розвитку. - Оцінка досвіду економічного розвитку інших країн для розвитку України та свого регіону. - Пошук прикладів впливу глобалізації на розвиток світової економіки, регіону, України. - Оцінка ролі ТНК, міжнародних організацій у світовій економіці та економіці України. Практична робота Позначення на контурній карті країн «Великої двадцятки» (G-20) і визначення їхнього місця в сучасній типізації країн за рівнем економічного розвитку.
--	--	---

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
льно-економічного розвитку з використанням цифрових технологій; <i>усвідомлює</i> роль міжнародних організацій у світовій економіці, сутність тенденцій розвитку світового господарства (інтернаціоналізації виробництва, інформатизації, глобалізації, регіональної економічної інтеграції), багаторівневості світового господарства; <i>моделює</i> вплив глобалізації на діяльність населення свого регіону; <i>критично оцінює</i> роль ТНК, міжнародних організацій у світовій економіці та економіці України.		Навчальні проєкти: - Позитивні та негативні наслідки глобалізації. - Роль ТНК та міжнародних організацій у розвитку національних економік. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Розділ II. ПЕРВИННИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

Тема 1. Сільське господарство

<i>називає</i> види діяльності в сільському господарстві, види сільськогосподарських угідь; <i>наводить приклади</i> впливу природних і суспільних чинників на рівень розвитку та спеціалізацію сільського господарства в регіоні світу, країні; країн з аграрною міжнародною спеціалізацією; <i>пояснює</i> особливості поширення у світі свинарства, птахівництва, формування спеціалізованих районів скотарства, вівчарства; <i>показує на карті</i> світу зони (райони) вирощування пшениці, кукурудзи, рису, бавовнику, льону-довгунця, соняшнику, сої, маслин, олійної пальми, цукрової тростини, цукрового буряка, картоплі, чаю, кави, какао-бобів, на карті України – сільськогосподарські зони, гірські та приміські райони; <i>характеризує</i> особливості ро-	Сільське господарство, його значення та тенденції розвитку в сучасному світі. Аграрні відносини. Складники сільського господарства. Роль природних чинників у їхньому розвитку й розміщенні виробництва. Сільське господарство України. Рослинництво. Структура сільськогосподарських угідь. Розміщення виробництва зернових і технічних культур, картоплярства, овочівництва, баштанництва, виноградарства. Розвиток кормової бази тваринництва. Структура та розміщення тваринництва. Рибне господарство. Зональна спеціалізація сільського господарства України. Гірські та приміські сільськогосподарські райони. Сільське господарство у своєму регіоні. Сільське господарство світу. Географія основних зернових і технічних культур та виробництва продукції тваринництва.	Спостереження Спостереження за сучасними способами ведення сільського господарства у своїй місцевості. Дослідження - Порівняльний аналіз сільськогосподарських угідь України та окремих країн (регіонів) світу. - Визначення за картками впливу агрокліматичних ресурсів на розміщення значних посівів тих чи інших сільськогосподарських культур. - Визначення за картами і еколого-кліматичними показниками основних районів вирощування зернових і технічних культур у світі. Практична робота Визначення основних зернових і технічних культур помірного, субтропічного й тропічного кліматичних по-
---	--	--

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
зміщення рослинництва й тваринництва в Україні; <i>аналізує</i> самостійно / в групі карти сільськогосподарських культур і тваринництва України та світу; <i>визначає</i> місце України на світових ринках сільськогосподарської продукції; <i>аргументує</i> свою позицію щодо впровадження ринку земельних ресурсів в Україні; <i>визначає</i> напрями фермерської діяльності в країнах світу, Україні та своїй місцевості; <i>розуміє</i> необхідність охорони та збереження сільськогосподарських угідь; <i>пояснює та наводить приклади</i> взаємозв'язків між якістю сільськогосподарської продукції та здоров'ям людини; <i>аналізує</i> самостійно / в групі вплив позитивних та негативних наслідків діяльності підприємства первинного сектору на природне середовище та соціум, пропонує виважені рішення; <i>усвідомлює</i> вплив забруднення повітря, зміни рівня ґрунтових вод, деградації ґрунтів на ефективність та екологічність сільськогосподарської продукції.	Зональність світового сільськогосподарства. Найбільші країни-виробники та країни-експортери сільськогосподарської продукції.	ясів та обґрунтування встановлених відмінностей. Навчальні проєкти: • Необхідність охорони та збереження сільськогосподарських угідь. • Чи існує зв'язок між якістю сільськогосподарської продукції та здоров'ям людини. • Роль сільського господарства в структурі економіки України. • Пропагування товарів вітчизняного виробництва та підтримка власного виробника. • Упровадження ринку земельних ресурсів в Україні: «за» і «проти». • Визначення напрямів фермерської діяльності в країнах світу, Україні та своїй місцевості. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Лісове господарство		
<i>називає</i> основні лісові пояси світу; <i>показує на карті</i> світу ліси помірного поясу, вологі екваторіальні й тропічні ліси, райони лісового господарства у світі та в Україні; <i>аналізує та порівнює</i> самостійно / в групі лісовабезпеченість України, світу й окремих його регіонів; <i>усвідомлює</i> екологічне значення лісу, відповідальність гро-	Лісове господарство як вид економічної діяльності. Лісовабезпеченість. Лісове господарство в Україні. Основні лісові пояси світу. Збереження лісових ресурсів.	Спостереження Спостереження за станом лісів та напрямками їхнього використання у своїй місцевості. Дослідження • Напрямки використання деревини в економіці, головні споживачі деревини. • Визначення за картами атласу географічного положення основних районів

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
мадянина, місцевих громад, держави за збереження лісових ресурсів; <i>прогнозує</i> екологічні наслідки результатів діяльності людини в сільському та лісовому господарствах; <i>обґрунтовує</i> суспільну значущість відповідального та ощадного використання земельних та лісових ресурсів.		лісозаготівель і лісопромислових комплексів з обґрунтуванням принципів їхнього розміщення. - Роль споживчого та екологічного чинників у розміщенні підприємств лісової промисловості. Навчальні проєкти - Екологічне значення лісу. - Власна відповідальність громадянина, місцевих громад, держави за збереження лісових ресурсів. - Важливість раціонального використання лісових ресурсів та їхньої подальшої повної переробки. - Проблеми використання лісових ресурсів України. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Добувна промисловість		
<i>класифікує</i> види мінеральних ресурсів за використанням у господарстві; <i>наводить приклади</i> найбільших країн-експортерів та країн-імпортерів нафти, природного газу, кам'яного вугілля; <i>виявляє</i> самостійно / в групі закономірності поширення родовищ і басейнів корисних копалин; <i>пояснює</i> лідерство окремих країн на світових ринках мінеральної сировини за сукупністю природних і суспільних чинників, зміщення добувної промисловості до районів зі складними природними умовами, на шельф Світового океану;	Поняття про ресурсозабезпеченість. Забезпеченість мінеральними ресурсами. Закономірності поширення мінеральних ресурсів. Забезпеченість України паливними ресурсами. Шляхи покриття дефіциту палива в Україні. Видобування нафти, природного газу та вугілля у світі. Розміщення виробництв з видобування залізних руд та руд кольорових металів в Україні. Країни з найбільшими обсягами видобування залізних, марганцевих руд, руд кольорових, рідкісноземельних і благородних металів. Видобування нерудної природної сировини в Україні та країнах світу. Підприємства добув-	Спостереження Спостереження за роботою місцевого кар'єру з видобутку мінеральної сировини та наслідками його діяльності для природи (за умови їх наявності). Дослідження - Обчислення ресурсозабезпеченості окремих країн світу мінеральними ресурсами. - Зіставлення карти розміщення вугільних басейнів, районів видобутку нафти й природного газу з картою густоти населення. - Складання (в групах) характеристики одного з нафтогазових (вугільних)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>знаходить на картах</i> найбільші басейни нафти й природного газу, кам'яного вугілля у світі та Україні; країни з найбільшими обсягами видобування залізних та марганцевих руд, руд кольорових металів; основні центри видобування кам'яної солі в Україні; <i>оцінює</i> місце України на світових ринках нафти, природного газу, вугілля, руд чорних і кольорових металів; <i>усвідомлює</i> суспільну значущість раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів в Україні; <i>ініціює</i> розв'язання локальних екологічних проблем, пов'язаних з діяльністю сільського та лісового господарства, добувної промисловості.	ної промисловості свого регіону.	басейнів у світі за картами та статистичними даними. - Порівняльний аналіз об'ємів видобутку вугілля в основних вугільних басейнах на основі статистичних матеріалів і тематичних карт. - Аналіз статистичної інформації щодо динаміки цін на мінеральні ресурси та обсяги їхнього видобування в Україні та світі, пояснення впливу природних і суспільних чинників на прибутковість підприємств добувної промисловості. Практична робота Позначення на контурній карті світу найбільших басейнів видобування кам'яного вугілля, нафти й природного газу. Навчальні проєкти - Проблеми й перспективи освоєння родовищ сланцевого газу в Україні. - Вплив негативних наслідків діяльності підприємств добувної промисловості (зміна рівня ґрунтових вод, деградації ґрунтів) на здоров'я людей. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Розділ III. ВТОРИННИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ		
Тема 1. Виробництво та постачання електроенергії		
<i>називає</i> типи електростанцій за джерелом енергетичних ресурсів, шляхи енергозбереження;	Значення електроенергетики. Типи електростанцій, основні чинники їхнього розміщення. Паливно-енергетичний баланс. Електроенергетика України.	Спостереження Спостереження за впливом місцевої електростанції на стан довкілля.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
наводить приклади найбільших країн-виробників та країн-споживачів електроенергії, країн, у яких домінує виробництво електроенергії на ТЕС, ГЕС або АЕС; знаходить на картах АЕС, найбільші ТЕС, ГЕС, ВДЕ в Україні; найбільш потужні електростанції у світі; порівнює самостійно / в групі структуру виробництва електроенергії в Україні та провідних державах світу; усвідомлює переваги використання альтернативних відновлюваних джерел енергії для потреб родини / громади та здоров'я людини; виявляє самостійно / з допомогою вчителя / вчительки переваги й недоліки виробництва електроенергії на різних типах електростанцій; критично оцінює перспективи використання відновлюваних джерел енергії різних видів у світі, Україні та своєму регіоні.	Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС, ЛЕП. Використання відновлюваних джерел енергії. Підприємства електроенергетики свого регіону. Електроенергетика світу. Найбільші країни-виробники та країни-споживачі електроенергії у світі. Відмінності в структурі виробництва електроенергії на електростанціях різних типів у країнах світу.	Дослідження - Аналіз схеми «Енергетика України» з поясненням функцій її окремих ланок і взаємозв'язків між ними. - Оцінка переваг використання відновлюваних джерел енергії для потреб родини / громади. Практичні роботи - Позначення на контурній карті України найбільших електростанцій та пояснення чинників розміщення. - Побудова та аналіз діаграм виробництва електроенергії на електростанціях різних типів в Україні, країнах Європи та світу, складання прогнозів на майбутнє. Навчальні проєкти - Переваги й недоліки виробництва електроенергії на різних типах електростанцій. - Аналіз негативних наслідків впливу діяльності різних типів електростанцій на природне середовище та здоров'я людей. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 2. Металургійне виробництво		
називає види чорних і кольорових металів; наводить приклади найбільших країн-виробників чавуну, сталі, що забезпечені сировиною або орієнтуються на значні обсяги споживання; країн, що виплавляють найбільше у світі та Європі алюмінію, титану, міді;	Значення та структура металургійного виробництва. Чорна металургія. Сучасні технології виробництва чавуну й сталі. Комбінування в чорній металургії. Чинники розміщення підприємств чорної металургії. Кольорова металургія. Особливості технології виробництва та чинники розміщення підприємств з виплавки міді, алюмінію.	Спостереження Спостереження (за відеоматеріалами або місцевим досвідом) за впливом металургійних підприємств на стан навколишнього середовища. Дослідження Зіставлення за картами географії родовищ залізних та марганцевих руд,

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>визначає</i> самостійно / з допомогою вчителя / вчительки вплив сировинного, паливного, електроенергетичного, транспортного, споживчого, екологічного чинників на розміщення металургійних комбінатів; <i>пояснює</i> розміщення підприємств чорної і кольорової металургії в Україні; <i>знаходить на картах:</i> центри чорної та кольорової металургії в Україні; країни з найбільшими обсягами виплавки сталі, алюмінію, міді; <i>аналізує</i> самостійно / в групі статистичні дані щодо обсягів виробництва та експорту металургійної продукції в Україні та світі; <i>презентує</i> здобуту інформацію в табличній формі з використанням цифрових технологій; <i>оцінює</i> вплив приватного капіталу на розвиток металургійного виробництва в Україні; <i>усвідомлює</i> наслідки впливу металургійного виробництва на довкілля та здоров'я населення; <i>доводить</i> переваги використання вторинної сировини для виробництва металів; <i>визначає</i> самостійно / в групі негативні наслідки впливу діяльності різних типів електростанцій, металургійних комбінатів із традиційними технологіями на природне середовище та здоров'я людини; <i>презентує</i> приклади захисту здоров'я та профілактики захворювань, характерних для районів концентрації металургійного виробництва.	нію, титану. Виробництво чавуну, сталі, прокату в Україні: домінуючі технології, чинники розміщення підприємств, основні центри. Місце України на світовому ринку чорних металів. Основні центри виробництва кольорових металів в Україні. Металургійне виробництво світу. Найбільші країни-виробники та країни-споживачі чорних та кольорових металів. Сучасні тенденції розміщення металургійних виробництв.	кам'яного вугілля з розміщенням найбільших центрів чорної металургії. - З'ясування головних чинників розміщення підприємств чорної металургії. - Аналіз негативних наслідків впливу великих металургійних комбінатів з традиційними технологіями на природне середовище. - Зіставлення карт атласу «Кольорова металургія» і «Електроенергетика», встановлення головних чинників розміщення виплавки алюмінію. Практична робота - Складання картосхеми розміщення центрів чорної металургії України та визначення чинників їхнього розміщення. - Нанесення на контурну карту найбільших центрів кольорової металургії. Навчальні проєкти - Презентація проєктів захисту здоров'я і профілактики захворювань, характерних для районів концентрації металургійного виробництва. - Переваги використання вторинної сировини для виробництва металів. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Тема 3. Хімічне виробництво. Виробництво деревини, паперу		
<i>називає</i> види хімічної продукції, види мінеральних добрив; <i>пояснює</i> вплив різних чинників на розміщення виробництв хімічної продукції, деревини й паперу; <i>характеризує</i> сировинну базу виробництва хімічної продукції, паперу; <i>наводить приклади</i> найбільших у світі країн-виробників мінеральних добрив та полімерів, деревини та паперу; <i>знаходить на карті</i> найбільші центри виробництва мінеральних добрив, виробів з гуми, побутової хімії, ліків, деревини й паперу в Україні; країни світу з найвищим рівнем розвитку хімічних виробництв; <i>виявляє</i> самостійно / з допомогою вчителя / вчительки зв'язки між хімічними, металургійними та іншими видами виробництв; <i>аналізує</i> самостійно / в групі зразки продукції побутової хімії різних виробників, порівнює їхній вплив на здоров'я людини; <i>розуміє</i> вплив екологічного чинника на розміщення підприємств хімічної та лісової промисловості; <i>використовує</i> інформаційні системи, цифрові пристрої та програмні засоби для моніторингу й розв'язання проблем довкілля; <i>розрізняє</i> види пакувальних матеріалів за ступенем утилізації та пропонує способи мінімізації відходів хімічного виробництва; <i>усвідомлює</i> роль довкілля для життя та здоров'я людини, важливість грамотної утилізації відходів виробництва;	Значення та особливості технологій хімічного виробництва. Чинники розміщення основних виробництв хімічних речовин і хімічної продукції, фармацевтичної продукції, гумових і пластмасових виробів. Хімічне виробництво в Україні. Основні центри виробництва хімічної продукції та чинники їхнього розміщення. Найбільші країни-виробники мінеральних добрив, полімерів, ліків. Виробництво деревини й паперу: значення, особливості технологій та чинники розміщення підприємств. Виробництво деревини й паперу в Україні. Найбільші у світі країни-виробники деревини та паперу.	Спостереження Спостереження (за відеоматеріалами або місцевим досвідом) за впливом хімічних підприємств та виробництва деревини й паперу на стан навколишнього середовища. Дослідження - Складання ментальної карти «Структура хімічної промисловості». - Визначення чинників розміщення основних виробництв хімічної продукції. - Аналіз негативних наслідків впливу великих хімічних підприємств з традиційними технологіями на природне середовище. - Порівняння впливу на здоров'я людини зразків продукції побутової хімії різних виробників. Навчальні проекти - Сортування відходів родини (громади); розпізнавання видів пакувальних матеріалів за ступенем утилізації та презентування способів мінімізації відходів. - Оцінка переваг використання вторинної сировини у виробництві паперу. - Наслідки впливу виробництва хімічної продукції і паперу з позицій безпеки життєдіяльності та принципів сталого розвитку суспільства. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
оцінює наслідки впливу виробництва хімічної продукції й паперу з позицій безпеки життєдіяльності та принципів сталого розвитку суспільства.		
Тема 4. Виробництво машин та устаткування		
називає види продукції машинобудівних підприємств, чинники розміщення окремих виробництв машин та устаткування; наводить приклади найбільших країн-виробників легкових автомобілів, літаків, морських суден, верстатів, електроніки; розробляє самостійно / в групі відповідні проєкти на основі опрацьованої інформації про особливості розвитку різних напрямів машинобудування з використанням цифрових технологій; пояснює розміщення виробництв транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, електротехнічної та електронної продукції побутового призначення; аналізує самостійно / з допомогою вчителя / вчительки причини виникнення проблем у виробництві машин та устаткування в Україні; знаходить на карті найбільші країни-виробники машин та устаткування у світі, найбільші центри машинобудування в Україні; визначає самостійно / в групі сучасні тенденції розвитку й розміщення виробництва машин і устаткування; оцінює значення машинобудування в розвитку світового господарства та господарства України.	Роль машинобудування в сучасному світі. Різноманітність підприємств та чинники їх розміщення. Спеціалізація та кооперування у машинобудуванні. Машинобудування в Україні. Найбільші центри виробництва транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки. Підприємства машинобудування свого регіону. Машинобудування світу. Взаємозв'язок між рівнем економічного розвитку країни та рівнем розвитку машинобудування. Найбільші країни-виробники легкових автомобілів, літаків, морських суден, верстатів, комп'ютерів, робототехніки.	Дослідження • Приклади провідної ролі машинобудування в економічному розвитку країни. • Провідні чинники розміщення машинобудівних підприємств. • Виявлення за картами головних районів розміщення металомістких, працемістких та наукомістких підприємств машинобудування. • Оцінка переваг розташування окремих підприємств машинобудування в малих містах, селищах. Практична робота Позначення на контурній карті України центрів виробництва транспортних засобів та пояснення чинників їхнього розміщення. Навчальні проєкти • Причини виникнення проблем у виробництві машин та устаткування в Україні. • Складання картосхеми розміщення машинобудівних підприємств своєї області зі з'ясуванням чинників їхнього розміщення. Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
Тема 5. Виробництво тканин, одягу, взуття		
<i>називає</i> види тканин та сировини для їх виробництва; <i>наводить приклади</i> найбільших у світі та Європі країн-виробників та країн-експортерів тканин, одягу, взуття; <i>розуміє</i> вплив працересурсного та споживчого чинників на розвиток текстильного, швейного, взуттєвого виробництва; <i>порівнює</i> ціни аналогічних видів продукції різних виробників, пояснює відмінності з урахуванням вартості сировини, робочої сили, обладнання, курсу валют тощо; <i>показує на карті</i> найбільші центри текстильного, швейного, взуттєвого виробництва в Україні; центри найвідоміших народних промислів; <i>аналізує</i> самостійно / в групі карту легкої промисловості України; <i>виявляє пізнавальний інтерес</i> до підприємств легкої промисловості у своєму регіоні; <i>порівнює</i> самостійно / з допомогою вчителя / вчительки тканини, виготовлені з природної, штучної і синтетичної сировини та обґрунтовує їхній вплив на здоров'я людини; <i>критично оцінює</i> перспективи розвитку виробництва тканин, одягу та взуття в Україні.	Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств, що виробляють тканини різних видів, одяг, шкіряно-взуттєву продукцію. Чинники та центри розміщення текстильного, швейного, шкіряного, взуттєвого виробництва в Україні. Найбільші на світовому ринку країни-виробники та країни-експортери тканин, одягу та взуття.	Дослідження - Складання й аналіз схеми «Виробнича структура легкої промисловості України». - Причини недостатньої забезпеченості вітчизняною продукцією легкої промисловості та її низької конкурентоздатності на світовому ринку. - Порівняння за етикетками одягу складу тканини, з'ясування сировини, з якої вона виготовлена (природної, штучної, синтетичної сировини), обґрунтування її впливу на здоров'я. - Порівняння ціни аналогічних видів продукції легкої промисловості різних виробників, пояснення відмінності з урахуванням вартості сировини, робочої сили, обладнання, курсу валют тощо. - Складання списку найбільших на світовому ринку країн-виробників та країн-експортерів тканин, одягу та взуття. Навчальна екскурсія на місце підприємства легкої промисловості (за можливістю). Практична робота Позначення на контурній карті найбільших підприємств легкої промисловості в Україні, встановлення чинників їхнього розміщення. Навчальні проєкти - Малі та середні міста України – центри швейного виробництва. - Народні промисли в Україні.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
		Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Тема 6. Виробництво харчових продуктів, напоїв		
називає складові харчової промисловості; наводить приклади традиційних виробництв харчових продуктів різних країн світу; розуміє вплив спеціалізації сільського господарства, споживчого чинника та ТНК на розвиток харчової промисловості; пояснює розміщення в Україні підприємств харчової промисловості в малих містах, селищах міського типу й великих селах; показує на карті найбільші центри виробництва харчових продуктів і напоїв в Україні; характеризує особливості виробництва окремих видів продукції харчової промисловості; аналізує самостійно / в групі карту харчової промисловості України; визначає самостійно / з допомогою вчителя / вчительки особливості технологій та чинники розміщення підприємств різних виробництв харчової промисловості; аналізує самостійно / в групі зразки продукції харчової промисловості, знаходить інформацію щодо впливу на здоров'я окремих складників, указаних у маркуванні; відстоює права споживача на якісні товари й послуги; надає перевагу продуктам харчування українського виробництва над іншими під час планування покупок для родини;	Чинники розміщення підприємств, що виробляють харчові продукти. Харчова промисловість в Україні. Особливості технологій та чинники розміщення різних виробництв харчової промисловості. Виробництво харчових продуктів у своєму регіоні. Виробництво продуктів харчування у світі. Вплив глобалізації та національних традицій на розвиток харчової промисловості. Традиційні виробництва харчових продуктів окремих країн та регіонів світу.	Дослідження - Складання та аналіз схеми / ментальної карти «Виробнича структура харчової промисловості». - З'ясування чинників розміщення різних виробництв харчової промисловості. - Аналіз зразків продукції харчової промисловості, з'ясування виробників, склад продукції, пошук інформації щодо впливу на здоров'я окремих складників, указаних у маркуванні. - З'ясування наявності підприємств харчової промисловості у своєму регіоні та їхньої спеціалізації, районів постачання сировини та збуту продукції. - Ознайомлення із Законом України «Про захист прав споживачів» та спільним проектом ЄС та Програмою розвитку ООН (ПРООН) «Спільнота споживачів та Громадські Об'єднання». - Розв'язання змодельованих / життєвих ситуацій, які потребують знання законодавства й захисту прав споживачів. Навчальні проєкти - Оцінка ролі малих підприємств та фізичних осіб-підприємців у розвитку бізнес-середовища свого населеного пункту,

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
<i>визначає та оцінює місце України на світовому та європейському ринках продовольства.</i>		району та забезпеченні населення продуктами харчування. - Визначення вартості продуктового кошика родини, співвідношення вітчизняних та імпортованих продуктів у ньому. - Традиційні продукти харчування в Україні та країнах-сусідах. - Найвідоміші ТНК з виробництва харчових продуктів. - Моя родина вибирає українські харчові продукти. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Розділ IV. ТРЕТИННИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

Тема 1. Транспорт

<i>називає види транспорту; розрізняє і пояснює істотні ознаки понять «транспортний вузол», «транспортна магістраль», «обсяг перевезень», «вантажобіг»; розуміє значення кожного виду транспорту для перевезення вантажів та пасажирів в Україні; наводить приклади найбільших транспортних вузлів в Україні; оцінює самостійно / з допомогою вчителя / вчительки транзитне значення транспортних магістралей в Україні; моделює раціональне використання різних видів транспорту під час планування поїздок; знаходить на карті: найбільші за вантажобігом морські порти Східної Азії, Європи; найвідоміші морські судноплавні</i>	Транспорт, його роль у національній економіці та формуванні світової економіки. Види транспорту, їхні переваги й недоліки. Транспорт України. Залізничний транспорт – основний вид транспорту України. Найважливіші автомагістралі України. Водні шляхи, найбільші морські та річкові порти України. Повітряний транспорт. Транспортні вузли. Міжнародні транспортні коридори на території України. Транспорт свого населеного пункту. Транспорт світу. Країни, що вирізняються високим рівнем розвитку мережі залізниць й автомобільних шляхів. Найбільші морські порти, їх вплив на розміщення промисловості. Найбільші аеропорти світу. Міжнародні транспортні коридори.	Спостереження Спостереження за роботою наявних у своїй місцевості видів вантажного та пасажирського транспорту, їхнім впливом на довкілля та рівень комфортності життя людей. Дослідження - Складання схеми «Види послуг: третинний, четвертинний, п'ятий сектори економіки». - Порівняння видів транспорту за різними показниками (швидкість, собівартість перевезень, вантажобіг, пасажиробіг, залежність від погодних умов, ступінь впливу на навколишнє середовище) на основі аналізу статистичних даних та власного досвіду. - Переваги та недоліків різних видів транспорту.
---	---	--

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
канали; найбільші за пасажирообігом аеропорти світу; країни з надшвидкісними залізницями; країни з найбільшою протяжністю автомобільних шляхів; основні залізниці, автомагістралі, морські й річкові порти, аеропорти, міжнародні транспортні коридори в Україні; <i>моделює</i> самостійно / в групі оптимальний варіант здійснення подорожі зі свого населеного пункту до місця відпочинку; <i>визначає</i> перспективи модернізації транспортної системи своєї місцевості; <i>оцінює</i> вплив різних видів транспорту на довкілля та здоров'я населення; <i>визначає</i> та <i>обґрунтовує</i> переваги екологічно чистих видів транспорту.		- Визначення за статистичними даними частки різних видів транспорту в транспортній системі України. - Провідна роль залізничного транспорту в Україні. - Значення окремих морських і річкових басейнів світу в роботі водних видів транспорту. Навчальні проєкти - Вплив різних видів транспорту на природне середовище. - Переваги й недоліки екологічно чистих видів транспорту. - Значення наявності транспортних магістралей у виборі людьми місця проживання. - Перспективи модернізації транспортної інфраструктури своєї місцевості. - Добирання оптимального варіанта (враховуючи вартість, тривалість і комфортність) здійснення подорожі зі свого населеного пункту до місця відпочинку. «Від паровоза до гіперлупа». <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 2. Торгівля		
<i>називає</i> види торгівлі, показники зовнішньої торгівлі; <i>показує на карті</i> головні регіони світової торгівлі; <i>обґрунтовує</i> залежність обсягів торгівлі між країнами від рівня їхнього економічного	Торгівля як вид послуг. Форми торгівлі. Показники зовнішньої торгівлі. Основні напрями зовнішньоторговельних зв'язків. Світова організація торгівлі (COT). Регіональні зони вільної торгівлі (NAFTA, ASEAN та	Спостереження Спостереження за роботою наявних у своїй місцевості закладів роздрібно торгівлі, виявлення рівня комфортності користування ними.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
розвитку та інтеграційних процесів у світі; <i>аналізує та порівнює</i> самостійно / в групі регіональні зони вільної торгівлі з використанням різних джерел інформації; <i>враховує</i> думки інших під час прийняття спільних рішень; <i>відбирає та інтегрує</i> інформацію про обсяги та структуру експорту й імпорту товарів та послуг в Україні; <i>критично оцінює</i> роль малого бізнесу (підприємництва) у розвитку ринку товарів і послуг; <i>аргументує</i> власну позицію щодо оптимального режиму роботи закладів торгівлі свого населеного пункту, доцільності збереження стихійних ринків.	ін.). Світовий ринок товарів і послуг. Торгівля в Україні. Обсяги та структура експорту й імпорту товарів та послуг. Чинники концентрації роздрібно торгівлі в населених пунктах, регіонах.	Дослідження - Ознайомлення з режимом роботи закладів торгівлі свого населеного пункту та пропозиції щодо його оптимізації. - Оцінювання впливу зниження цін на раціональну поведінку покупців. Навчальні проєкти - Проектування асортименту продукції, цінової політики та місця розташування міні-маркету. - Стихійні ринки: чи існує від них загроза? <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 3. Туризм		
<i>називає і розрізняє</i> види туризму, ознаки понять «туризм», «рекреаційні ресурси», «інфраструктура туризму»; <i>визначає</i> вплив природних і суспільних чинників на розвиток туризму; <i>показує на карті</i> основні райони туризму в Україні; <i>обґрунтовує</i> рівень розвитку туризму в окремих регіонах, країнах, районах України; <i>розробляє і презентує</i> проєкт маршруту з розвитку екологічного туризму в своєму регіоні; <i>оцінює значення</i> туризму для розвитку малого та середнього бізнесу в різних регіонах України; <i>визначає і характеризує</i> особливості основних туристичних регіонів світу; <i>презентує</i> створені самостійно / в групі проєкти про об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО	Туризм як складник національної економіки, його види. Чинники розвитку туризму в регіоні, країні. Туристична інфраструктура. Сучасна індустрія туризму. Туризм в Україні. Особливості природних рекреаційних ресурсів. Туристичні райони в Україні. Міжнародний туризм. Основні туристичні регіони світу. Країни світу з найбільшою кількістю об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.	Дослідження - Складання й аналіз схеми «Види туризму». - Оцінка за тематичними картами рекреаційних ресурсів України. - Роль туризму для розвитку малого та середнього бізнесу в різних регіонах України. - Складання характеристики одного з туристичних регіонів України або світу (на вибір). Навчальні проєкти - Розроблення туристичного маршруту об'єктами Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. - Розробленні проєкту з розвитку туристичного бізнесу у своєму регіоні. - Розроблення й презентація проєкту маршруту з розвитку екологічного туризму в своєму регіоні.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
в різних регіонах і країнах світу з використанням цифрових технологій.		<i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>
Тема 4. Фінансові послуги. Освіта та наука. Комп'ютерне програмування. Охорона здоров'я		
<i>називає і розрізняє</i> ознаки понять «кредит», «фінансовий центр», «офшор», «аутсорсинг»; <i>пояснює</i> значення фінансового сектору економіки держави та роль фінансових знань для формування добробуту кожної людини; <i>визначає та обґрунтовує</i> рівень розвитку освіти й науки, охорони здоров'я в окремих регіонах світу, країнах, в Україні; <i>показує на карті</i> найбільші міжнародні фінансові центри – Лондон, Нью-Йорк, Сінгапур, Сянган (Гонконг), Токіо, Шанхай, Мумбаї, Франкфурт-на-Майні, Чикаго; країни-офшори, країни-лідери на ринку програмного забезпечення; найвідоміші центри освіти і науки, охорони здоров'я в Україні та світі; <i>оцінює</i> роль освіти і науки, охорони здоров'я у формуванні громадянського суспільства в Україні; <i>виявляє</i> самостійно / з допомогою вчителя / вчительки взаємозв'язок між рівнем розвитку економіки й обсягом фінансових послуг у країні; <i>аналізує</i> самостійно / в групі умови для створення технополісів в Україні з використанням цифрових технологій та прогнозує їх розвиток; <i>обґрунтовує</i> особливості розміщення аутсорсингу у світі,	Фінансові послуги. Світові центри банківсько-фінансової діяльності. Вплив глобалізації на розміщення фінансових установ. Країни-офшори. Особливості розміщення фінансових установ в Україні. Особливості освіти та науки як видів економічної діяльності. Освітні послуги. Форми просторової організації освіти та наукових досліджень: технополіси, технопарки. Найвідоміші наукові центри у світі та Україні. Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність. Аутсорсинг, його переваги й недоліки. Аутсорсинг інформаційних технологій (ІТ-аутсорсинг). Країни-лідери на світовому ринку комп'ютерного програмування. Охорона здоров'я. Найвідоміші центри охорони здоров'я в Україні та світі.	Спостереження Спостереження за роботою наявних у своїй місцевості фінансових установ та медичних закладів. Виявлення рівня комфортності користування ними. Дослідження • Оцінка умов отримання споживчого кредиту в банківських установах. • Розробка пропозицій до органу учнівського самоврядування. • Діючі технопарки в Україні, пояснення їхнього розташування. • Причини стрімкого розвитку аутсорсингу в Україні. Освітні проекти • Якою я бачу школу майбутнього. • Порівняння умов навчання в закладах освіти різної форми власності в Україні та інших країнах світу з метою раціонального вибору місця подальшого навчання. • Аналіз умов для створення технополісів в Україні, прогнозування їхнього розвитку. • Чи доцільно упроваджувати страхову медицину в Україні? <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залучен-</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
прискорений розвиток аутсорсингу інформаційних технологій в Україні; <i>аналізує</i> вплив географічного середовища на здоров'я населення на основі самостійно опрацьованої інформації з різних джерел.		ням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.
Розділ V. ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА		
<i>називає</i> глобальні проблеми людства; <i>наводить приклади</i> територій конфлікту в Європі та в світі; <i>визначає</i> та <i>аналізує</i> самостійно / в групі сутність, причини виникнення, особливості розвитку сучасних глобальних проблем; <i>пояснює</i> на основі набутого досвіду переваги співпраці з однокласниками / однокласницями для розв'язання навчальної проблеми; <i>характеризує</i> поширення глобальних проблем та їх прояв на території України, складники та основні положення концепції сталого розвитку; <i>показує на карті</i> країни, що володіють ядерною зброєю, найбільші у світі райони екологічної катастрофи; <i>оцінює</i> наслідки прояву глобальних проблем для окремих регіонів і країн світу, роль світової громадськості та міжнародних організацій у їх розв'язуванні; <i>обґрунтовує</i> можливі шляхи подолання глобальних проблем; <i>усвідомлює</i> необхідність охорони природи, дотримання правил поведінки в природі, ощадливого використання природних ресурсів; <i>розуміє</i> контекст і взаємозв'язок господарської діяльності та важливості збере-	Поняття про глобальні проблеми людства, причини їхнього виникнення. Взаємозв'язок глобальних проблем. Роль світової громадськості та міжнародних організацій у їх розв'язуванні. Сталий розвиток – стратегія людства на ХХІ століття.	Дослідження Основні цілі, показники та базові принципи концепції сталого розвитку. Навчальні проєкти (на вибір учнів) • Проблема війни і миру. • Проблема тероризму. • Екологічна проблема. • Сировинна й енергетична проблеми. • Демографічна й продовольча проблеми. • Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються. • Написання есе «Прояв глобальних проблем у своєму регіоні». • Глобальні прогнози: оптимістичні та песимістичні. <i>Оцінювання результатів індивідуальної / групової роботи учнів / учениць із залученням однокласників / однокласниць та елементами самооцінювання.</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності
ження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства; <i>пропонує</i> та <i>обґрунтовує</i> можливі шляхи подолання глобальних проблем у своєму регіоні; <i>інтерпретує</i> дані та <i>презентує</i> самостійно інформацію природничого змісту в різних формах; <i>реагує</i> на виклики, пов'язані зі станом довкілля; <i>визнає</i> життя як найвищу цінність.		

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів / учениць

Оцінювання результатів навчання учнів / учениць 6-9 класів з географії має бути зорієнтованим на ключові компетентності й наскрізні вміння та вимоги до обов'язкових результатів навчання у природничій освітній галузі, визначені чинним Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.). Основними видами оцінювання результатів навчання є: поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання. У рамках академічної свободи вчитель / вчителька на власний розсуд здійснює вибір форм, видів і способу оцінювання здобутків учнів / учениць з географії залежно від поставленої дидактичної мети.

Учитель / вчителька має оцінювати процес освітньої діяльності учнів / учениць (на основі системи формульованого оцінювання) та результати їхнього навчання (на основі системи підсумкового оцінювання) за допомогою різних форм, способів і видів. Для поточного оцінювання навчальних здобутків школярів / школярок використовуються як усна, так і письмова форми шляхом організації індивідуального, групового та фронтального опитування із застосуванням інтерактивних прийомів та методів. У процесі усного спілкування з учнями / ученицями найдоцільнішими є індивідуальна і групова форми з максимальним залученням можливостей формульованого оцінювання. Для письмового оцінювання вчитель / вчителька використовує різні види тестових завдань, самостійних та контрольних робіт. До окремих розділів і тем можливо пропонувати виконання графічних робіт – організація роботи з таблицями, схемами, діаграмами, фрагментами контурних карт. У процесі організації різних видів діяльності вчитель / вчителька звертає увагу на розвиток рефлексивних умінь та оцінювання їх однокласниками / однокласницями і самими учнями / ученицями (самооцінювання).

Відповідно до можливостей матеріальної бази закладу освіти слід залучати сучасні цифрові технології і проводити тестування школярів / школярок в електронному форматі, що дозволяє миттєво отримати об'єктивний результат без витрат додаткового часу на перевірку та оцінювання робіт.

Майже до всіх тем курсів з географії запропонована орієнтовна тематика для проведення практичних робіт, здійснення спостережень, виконання різних видів експериментальних досліджень, підготовки навчальних проєктів.

До окремих тем рекомендовані навчальні екскурсії, які, залежно від місця знаходження закладу середньої освіти і його матеріально-технічного забезпечення, можуть проводитись в урочний та позаурочний час.

Для здійснення підсумкового (тематичного) оцінювання результатів навчання учнів / учениць з географії вчитель / вчителька поділяє навчальний матеріал кожного класу на логічні блоки (не більше 4 на рік). Для тематичного оцінювання слід застосовувати як усні, так і письмові форми його проведення та заздалегідь повідомляти про них. Під час усної перевірки необхідно надавати перевагу ігровим формам (квести, вікторини, сюжетні ігри тощо) із залученням групової діяльності школярів / школярок. Для письмового тематичного оцінювання (контрольної роботи) вчитель / вчителька розробляє (добирає) завдання різних рівнів за визначеним у модельній програмі змістом обраного тематичного блоку з урахуванням потенціалу досягнень окремих учнів / учениць та класу в цілому.

Установлення відповідності між вимогами до результатів навчання учнів / учениць, визначеними Державним стандартом, та показниками їх вимірювання вчитель / вчителька здійснює відповідно до системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів / учениць закладів загальної середньої освіти, визначених Міністерством освіти і науки України.